

Mokslas Lietuva

Leidžiamas nuo 1989 m., du kartus per mėnesį

Nr. 16 (725)

PASIŪLYMAI AKADEMINEI BENDRUOMENEI

LIETUVOS ŽMOGAUS TEISIŲ ASOCIACIJA LIETUVOS RESPUBLIKOS SEIMO TEISĖS IR TEISĖTVARKOS KOMITETO NARIAMS

PASIŪLYMAS

Dėl Europos Tarybos konvencijos dėl smurto prieš moteris ir smurto artimoje aplinkoje prevencijos ir kovos su juo atskirų nuostatų pripažinimo, kaip prieštaraujančių Lietuvos Respublikos Konstitucijai

Vilnius
2023 09 19

Gerb. Lietuvos Respublikos Seimo Teisės ir teisėtvarkos komiteto nariai, 2023 m. liepos 4 d. Seimas po pateikimo pritarė nutarimo projektui kreiptis į Konstitucinį Teismą dėl išvados, ar Europos Tarybos konvencijos dėl smurto prieš moteris ir smurto artimoje aplinkoje prevencijos ir kovos su juo (toliau – Stambulo konvencijos) 3 straipsnio c ir d punktai, 4 straipsnio 3 dalis ir 14 straipsnis neprieštarauja Lietuvos Respublikos Konstitucijai.

2023 m. rugsėjo 20 d. Teisės ir teisėtvarkos komitete numatytas Seimo nutarimo projekto dėl kreipimosi į Konstitucinį Teismą dėl minėtos išvados pagrindinis svarstymas. Seimo statuto 67 straipsnio 3 punktas suteikia Teisės ir teisėtvarkos komitetui kompetenciją preliminariai vertinti, ar svarstomi įstatymų projektai atitinka Konstituciją.

Šio siūlymo Seimo Teisės ir teisėtvarkos komitetui iniciatoriai pažymi, kad svarstomo nutarimo projekto dėl kreipimosi į Konstitucinį Teismą pagrindžiamojoje dalyje yra išvardinti pakankamai svarūs argumentai, kurie vienareikšmiškai įrodo, kad minėtos Stambulo konvencijos nuostatos tikrai prieštarauja Lietuvos Respublikos Konstitucijai. Nutarimo projekte pažymėta, kad ratifikavus Stambulo konvenciją:

a) būtų paneigta žmogaus prigimtis, prigimtinis orumas ir sukeltas pavojus visuomenės bendrajam gėriui, nes Konstitucijos 18 straipsnis įtvirtina nuostatą, kad žmogaus teisės ir laisvės yra prigimtines; žmogaus teisės, susijusios su jo lytimi, yra neatsiejamos nuo žmogaus prigimties; jos negali būti priklausomos nuo asmeninio pasirinkimo;

b) būtų eliminuojami skirtumai tarp vyro ir moters lyties, nes būtų įtvirtinta „lyties socialinio aspekto“ (ankstesniame oficialiajame Konvencijos vertime – „socialinės lyties“; Konvencijos 3 straipsnio c punktas) sąvoka, sukurianti teisinę prielaidą lytį laikyti tik socialiniu konstruktu;

c) Konvencija turėtų pirmenybę prieš Lietuvos Respublikos nacionalinius įstatymus, todėl kiti nacionaliniai įstatymai ir teisės

aktai, apibrėžiantys vyro ir moters lytį pagal jų biologinę prigimtį, nebektų reikšmės;

d) taip būtų paneigta iš Konstitucijos 38 straipsnio 1, 2, 3 ir 5 dalių nuostatų kylanti konstitucinė šeimos samprata, pagal kurią šeimos nariais laikomi tik vyrai ir (arba) moterys, bet ne socialinė lytis;

e) dėl Konvencijoje įtvirtinto draudimo diskriminuoti „dėl lyties socialinio aspekto“ (ankstesniame oficialiajame Konvencijos vertime – „dėl socialinės lyties tapatybės“; Konvencijos 3 straipsnio d punktas ir 4 straipsnio 3 dalis) diskriminavimu galėtų būti laikomas atsisakymas pripažinti asmens pageidaujama „socialinę lyties tapatybę“ tiek privačioje, tiek viešojoje sferoje, įskaitant švietimo ir ugdymo įstaigas. Taip daliai Lietuvos Respublikos gyventojų būtų atimta teisė vadovautis prigimtinę lyties sampratą, išplaukiančią iš Konstitucijos 38 straipsnio antrosios, trečiosios ir penktosios dalių nuostatų;

f) Konvencijoje įtvirtintas draudimas diskriminuoti dėl socialinės lyties socialinio aspekto (ankstesniame oficialiajame Konvencijos vertime – „dėl socialinės lyties tapatybės“) įpareigotų pripažinti asmeniui teisę laisvai pasirinkti ir keisti socialinę lytį, o tai sąlygotų belytės kalbos įvedimą viešojoje erdvėje ir atitinkamai pažeistų Konstitucijos 14 straipsnį, įtvirtinantį, kad valstybinė kalba yra lietuvių kalba, kuri nėra neutrali lyčių požiūriu;

g) teisinės prievolės diegti mokymą apie „nestereotipinių lyties socialiniu aspektu pagrįstų vaidmenų“ (ankstesniame oficialiajame Konvencijos vertime – „nestereotipinius lyčių vaidmenis“; Konvencijos 14 straipsnis) visų formaliojo švietimo lygių ugdymo programose įtvirtinimas paneigtų Konstitucijos 25 straipsnio 1 dalyje įtvirtintą įsitikinimų laisvę, 26 straipsnio 5 dalyje įtvirtintą tėvų ir globėjų teisę nevaržomai rūpintis vaikų ir globotinių religiniu ir doroviniu auklėjimu pagal savo įsitikinimus, 38 straipsnio 6 dalyje įtvirtintą tėvų teisę ir pareigą auklėti savo vaikus dorais žmonėmis ir ištikimais piliečiais bei 41 straipsnio 1 dalies nuostatą, kad asmenims iki 16 metų mokslas yra privalomas;

h) toks reikalavimas paneigtų ir konstitu-

cinį aukštųjų mokyklų autonomijos principą, įtvirtintą Konstitucijos 40 straipsnio 3 dalyje, kuris tradiciškai suprantamas kaip teisė savarankiškai nustatyti ir įtvirtinti įstatuose ar statute savo organizacinę ir valdymo struktūrą, ryšius su kitais partneriais, mokslo ir studijų tvarką, studijų programas, studentų priėmimo tvarką, spręsti kitus su tuo susijusius klausimus, naudotis valstybės perduotu ir kitu įsigytu turto, turėti teritorijos ir pastatų, kito turto, skirto mokslo ir studijų reikalams, neliečiamumo garantiją; tuo tikslu aukštajai mokyklai garantuojama institucinė autonomija, tai yra tam tikras statusas, kuris reiškia, kad yra tam tikros veiklos sritys, laisvos nuo vykdomosios valdžios kontrolės;

i) kova su smurtu būtų vykdoma primate visai visuomenei išankstines nuostatas ir supriešinant vyrus ir moteris; prigimtinių vyrų ir moterų skirtumai yra duotybė, kuria remiasi šeima ir visuomenė ir kuri atlieka esminį vaidmenį puoselėjant visos visuomenės bendrąjį gėrį, užtikrinant jos tvarumą bei ateitį; tai prieštarauja konstitucinei žmogaus teisių, įskaitant teisę nebūti diskriminuojamam dėl lyties, sampratai (*inter alia* Konstitucijos 29 straipsnis).

<...> Atsižvelgiant į čia minėtus argumentus, kad Stambulo konvencijos ratifikavimas nepažeistų Lietuvos Respublikos Konstitucijos nuostatų, šio siūlymo Seimo Teisės ir teisėtvarkos komitetui iniciatoriai siūlo:

Seimo teisės ir teisėtvarkos komiteto sprendimu pripažinti, kad Europos Tarybos konvencijos dėl smurto prieš moteris ir smurto artimoje aplinkoje prevencijos ir kovos su juo 3 straipsnio c ir d punktai, 4 straipsnio 3 dalis ir 14 straipsnis prieštarauja Lietuvos Respublikos Konstitucijai.

*Žmogaus teisių asociacijos vardu
prof. Saulius Arlauskas
Siūlymą remia nevyriausybinės organizacijos:
Lietuvos žmogaus teisių gynimo asociacija
Lietuvos Helsinkio grupė
Piliečių gynimo paramos fondas
(tęsiamas pasirašymas)
Siūlymui pritaria mokslo ir visuomenės veikėjai: (vyksta pasirašymas)*

Doc. dr. Judita Puišio: universitetų istoriją prisiminkime ir su šypsena. Kupranugaris – universitetui (6–7 p.)

ŠIAME NUMERYJE

Kreipimasis dėl Stambulo konvencijos ● 1 p.

Kaip nutraukti Rusijos vykdomus karo nusikaltimus Ukrainoje? ● 2 p.

Kibernetinis saugumas. Ar žinome, kaip būti saugūs? ● 2 p.

Kaip buvo kuriama Pasaulio lietuvių bendruomenė? ● 2, 4–5 p.

Valstybės likimas – pagal dabar Seime svarstomą viziją. Koks akademinės bendruomenės vaidmuo? ● 3 p.

Lietuvos Respublikos Seimo pranešimai ● 3–4 p.

Prof. Dobilas Kirvelis: Ar jau kuriamas postžmogus? ● 6 p.

Mokslo ir kultūros renginiai. Parodos ● 8–10 p.

Gimtosios kalbos svetainė. Jūsų telefonuose: debesuoti ir sulaužyti debesys ● 9 p.

Netektys ● 10–12 p.

SOS: Ukrainai ir pasauliui – nedelsiant nutraukti karo veiksmus ir atkurti taiką

„Mokslo Lietuva“ skelbia neseniai gautą laišką ir kviečia atsilipti. Laiško autoriai yra įsitikinę, kad vien karinėmis priemonėmis atkurti taiką būtų labai sunku. Dabartinė tarptautinės padėties analizė liudija apie neefektyvias ir nesuderintas vyriausybinių ir visuomeninių organizacijų pastangas atkurti taiką Europoje. Jau antri metai Rusijos vykdomi karo nusikaltimai, kuriais atvirai siekiama sunaikinti Ukrainos valstybę ir ukrainiečių tautą, turi būti nedelsiant sustabdyti. Bet kurie tarptautiniai konfliktai turi būti sprendžiami ne karinėmis priemonėmis. Pasaulyje sukurtos tarptautinės struktūros, kurių pareiga – taikos išsaugojimas, bet jos

šios gyvybiškai svarbios žmonijai pareigos jau seniai nepajėgia vykdyti.

Apžvelgdami agresoriaus ilgametę istorinę patirtį, Rusijos pasirošimą Ukrainos užpuolimui ir šio užpuolimo motyvus, nusikalstamus karo veiksmus prieš civilinę infrastruktūrą bei gyventojus, neapsakomą žiaurumą, o iš kitos pusės – tarptautinių organizacijų ir valstybių vyriausybių nepakankamą veikimą, atkuriant taiką, teikiame tokio turinio pasiūlymą:

1. Nedelsiant prašome Jungtinių Tautų Organizaciją (JTO) sukurti ir suteikti „Žydrujų šalmų“ Taikos apsaugos kontingentui (TAK) mandatą ir jį dislokuoti Ukrainos teri-

torijoje, siekiant apsaugoti civilinę infrastruktūrą bei gyventojus nuo tolesnio naikimo:

– TAK turi būti sudarytas šalių, teikiančių politinę, karinę, humanitarinę pagalbą Ukrainai, karių savanorių principu;

– TAK karių savanorius reikalinga ginkluote aprūpinti jų šalių vyriausybės;

– TAK kariai savanoriai turėtų būti dislokuojami visoje Ukrainos teritorijoje 50 km iki fronto linijos.

2. Vilkinant ar nepriimant šios gyvybiškai svarbios iniciatyvos, tenka konstatuoti, kad JTO ir kitos tarptautinės saugumą privalančios užtikrinti organizacijos nevykdo joms patikėtų funkcijų.

3. Siekdami gelbėti Ukrainos, taip pat ir viso pasaulio žmones nuo tokių padarinių ateityje ir atsižvelgdami į 2 punkte pateiktą nuogastavimą, prašome skubiai rengti tarptautines parašų rinkimų akcijas dėl JTO ir kitų, privalančių užtikrinti taiką ir saugumą, bet šios funkcijos nevykdančių struktūrų esminio reorganizavimo.

Tikimės skubaus šio pasiūlymo įgyvendinimo, nes kiekviena karo diena atneša naujų sugriovimų, žūčių ir kitų netekčių. Tikime, kad šie žingsniai bus efektyvesni nei milijardai lėšų, skirtų karinėms taikos išsaugojimo priemonėms, šimtai beveik jokio poveikio neturinčių rezoliucijų, peticijų, sankcijų ir pan. ■

MOKSLAS IR VISUOMENĖ

Kibernetinis saugumas

Brigita Kavaliauskaitė

Kasmetinis „Nacionalinis privatumo testas“ kviečia žmones visame pasaulyje įvertinti savo žinias apie kibernetinį saugumą. Taip siekiama šviesti visuomenę apie kibernetines grėsmes ir duomenų bei informacijos svarbą skaitmeniniame amžiuje. Šiais metais projektas sulaukė daugiau nei 26 tūkst. atsakymų iš 175 šalių.

Dauguma lietuvių teigė žinantys, kaip susikurti stiprius slaptažodžius. Tačiau jie menkai žino apie internetinius įrankius, saugančius skaitmeninį privatumą. Vis dėlto esame **treči pasaulyje** pagal internetinio privatumo ir kibernetinio saugumo išmanymą. Tai atskleidė kibernetinio saugumo įmonė „NordVPN“, pristačiusi kasmet vykdomo „Nacionalinio privatumo testo“ (NPT) tyrimo rezultatus. Lietuviai geriausiai atsakė į klausimus, susijusius su internetinėmis grėsmėmis ir būdais jų išvengti (73 proc.), prasčiausiai – į klausimus apie kasdinių saugumo įrankių naudojimą ir internetinius įpročius (51 proc.).

„Siekiamo ugdyti privatumu besirūpinančių žmonių bendruomenę, kuriai rūpi kibernetinis saugumas ir kuri aktyviai siekia apsaugoti savo duomenis. Ši iniciatyva atitinka mūsų viziją kurti saugesnį internetą tiek dabar-

ties, tiek ateities kartoms“, – teigia „NordVPN“ technologijų vadovas Marijus Briedis.

Šiais metais geriausiai pasirodė ir pirmas tris vietas pasidalino šios šalys:

- Lenkija ir Singapūras (64 proc.),
- Vokietija ir Jungtinės Amerikos Valstijos (63 proc.),
- Jungtinė Karalystė, Austrija, Portugalija ir Lietuva (62 proc.).

Visgi šio tyrimo rezultatai parodė, kad kibernetinio saugumo ir privatumo žinios pasaulyje prastėja. „Kadangi internetinės grėsmės nuolat tampa sudėtingesnės, ne nuostabu, kad žmonės vis mažiau supranta apie kibernetinį saugumą. Paradoksalu, tačiau kuo daugiau saugumo sprendimų turime, tuo mažiau išmanome, kaip reikėtų elgtis internete. Todėl mums svarbu šviesti vartotojus apie galimus pavojus ir geriausias apsaugojimo praktikas“, – teigia M. Briedis.

Lietuviai žino, ką daryti gavus pranešimą apie nežinomą įrenginį, bandantį prisijungti prie asmeninio elektroninio pašto (92 proc.), supranta, kokia jautria informacija nevertėtų dalintis socialinėje erdvėje (91 proc.) arba kaip įrenginiai gali būti užkrėsti kenkėjiška programa (90 proc.).

Vis dėlto tik 6 proc. lietuvių išmano internetinius įrankius, saugančius skaitmeninį privatumą, ir tik 9 proc. žino, kokius duomenis interneto paslaugų teikėjai (angl. ISPs) renka kaip metaduomenų dalį. Panašu, kad „Netflix“ laidos „Black Mirror“ serija „Joan is Awful“ nesukėlė norimo efekto – tik trečdalis lietuvių teigia žinantys, kaip svarbu skaityti programėlių ir internetinių paslaugų teikimo sąlygas.

Lietuvoje tik 1 proc. apklaustų gyventojų buvo pripažinti „kibernetiniais klajokliais“ (beveik nieko neišmanančiais apie interneto privatumą ir kibernetinį saugumą), o 20

proc. žmonių, teste surinkę 75–100 balų, buvo įvertinti puikiai nusimanančiomis „kibernetinėmis žvaigždėmis“.

Pasaulinis interneto privatumo suvokimas mažėja

Lyginant su 2022 m. (64 proc.) ir 2021 m. (66 proc.), pasaulyje apie privatumą internete išmanoma vis mažiau. Šiais metais globalus NPT balas siekia vos 61 proc. 30–54 m. žmonės turi geriausias kibernetinio saugumo įgūdžius, o dauguma „kibernetinių žvaigždžių“ priklauso būtent šiai amžiaus grupei. Be informacinių technologijų (IT) sektoriaus, tyrimo dalyviai iš finansų ir valstybinio sektoriaus gavo aukštesnius NPT balus nei kitos industrijos.

Žmonės vis dar nuvertina terminų ir sąlygų skaitymo svarbą. Nepaisant to, ši metrika gerėja sparčiau nei kitos. „Manau, kad yra keletas esminių priežasčių, dėl kurių kibernetinio saugumo žinios visame pasaulyje prastėja. Visų pirma, žmonės internete kasdien praleidžia didelę savo dienos dalį. Ankstesnis „NordVPN“ tyrimas parodė, kad lietuviai internete praleidžia daugiau nei 25-erius savo gyvenimo metus. Technologijoms toliau tobulėjant, prie jų siekia prisitaikyti ir kibernetiniai nusikaltėliai. Pritaikydami įvairias sukčiavimo taktikas, jie siekia apgauti net ir labiausiai įgudusius vartotojus. Pasaulyje yra paplitusi klaidinga nuomonė, kad už kibernetinį saugumą atsako tik paslaugų teikėjai. Tačiau tai – mūsų visų bendras darbas“, – teigia M. Briedis.

Ekspertas pataria, kaip geriau pasirūpinti savo saugumu ir privatumu internete

M. Briedis dalinasi patarimais, kaip žmonės gali geriau pasirūpinti savo privatumu internete:

– naudokite stiprius ir unikalius slaptažodžius. Kiekvienai savo interneto paskyrai kurkite stiprius slaptažodžius ir nenaudokite to paties slaptažodžio kelioms platformoms apsaugoti;

– naudokite kelių veiksmų autentifikavimą. Tai įdiegus, jungiantis prie interneto platformos vartotojų yra reikalaujama pateikti papildomą patvirtinimą, pavyzdžiui, vienkartinį kodą, išsiųstą kartu su slaptažodžiu;

– reguliariai atnaujinkite programinę įrangą. Programinės įrangos, operacinių sistemų ir programų atnaujinimas yra itin svarbus, norint pašalinti aptiktas grėsmes. Reguliarūs atnaujinimai padeda užkirsti kelią programišių bandymui išnaudoti kibernetinio saugumo spragas;

– visada naudokite virtualių privatų tinklą, kuris užšifruoja jūsų interneto ryšį ir padeda apsaugoti jūsų asmeninę informaciją nuo smalsių akių. Tai ypač svarbu, jungiantis prie viešųjų „Wi-Fi“ tinklų;

– peržiūrėkite privatumo nustatymus socialiniuose tinkluose, mobiliuosiose programėlėse ir kitose interneto platformose. Privatumą galima apsaugoti, apribojus prieigą prie asmeninių duomenų.

Metodologija: „Nacionalinis privatumo testas“ yra atviros prieigos apklausa, leidžianti žmonėms iš viso pasaulio įvertinti savo kibernetinio saugumo žinias ir palyginti savo rezultatus su kitomis šalimis. Šiais metais 26 174 respondentai iš 175 šalių atsakė į 22 klausimus, suskirstytus į tris kategorijas. 2023 m. duomenys buvo analizuoti, ištraukus juos 2023 m. liepos 19 d. Autorė yra „NordVPN“ Viešųjų ryšių atstovė. ■

LIETUVIAI – PASAULYJE

PASAULIO LIETUVIŲ BENDRUOMENEI – 65-ERI

Prof. Juozas Skirius

Prieš 65 metus, 1958 m. rugpjūčio 28–31 d., Niujorke susirinkę lietuvių, karo pabėgėlių atstovai, kuriuos delegavo įvairiose šalyse įsteigtos bendruomenės,

paskelbė, kad oficialiai yra įkurta Pasaulio lietuvių bendruomenė (PLB), kuri turėjo jungti po pasaulį išsibarsčiusius lietuvius, saugoti lietuviybę ir tautinę kultūrą, remti ir kovoti už Lietuvos nepriklausomybę bei koordinuoti visų lietuvių veikimą. Vienas iš

svarbiausių PLB tikslų – kiek įmanoma apsaugoti nuo nutautėjimo, išlikti lietuviams.

PLB vaidmuo šiandien nėra mažesnis nei tuo metu, kai ji kūrėsi, kai Lietuva buvo svetimųjų aneksuota. Ketvirtoji didžioji migracijos banga iš Lietuvos, prasidėjusi

1990-aisiais, parodė PLB gyvybingumą ir reikalingumą.

Pasaulio lietuvių kongresas

Pasaulio lietuvių bendruomenės idėja

■ Nukelta į 4 p.

REDAKTORIAUS KOMENTARAS

Jonas Jasaitis

AKADEMINĖS BENDRUOMENĖS VAIDMUO, KURIANT IR ĮGYVENDINANT VALSTYBĖS STRATEGIJĄ

Valstybės strategijos tikslas – ne tik sukurti ir išsaugoti valstybę, bet ir užtikrinti nuolatinę, nepertraukiamą jos pažangą. Tai įmanoma, tik susiformavus stipriai pilietinei visuomenei. Teritorija, užpildyta jokių bendrų siekių ir pareigų neturinčiais asmenimis (gyventojais), nėra valstybė. Piliečius turi vienyti valstybinė kalba, Konstitucija ir jos nuostatos besąlygiškai vykdančią teisės saugos sistemą, bendrų interesų visuma ir nepalaužiamas bendro saugumo jausmas. Daugeliui gerai žinoma dar iš senovės Romos imperijos laikų išlikusi mintis: „Teisingumas yra valstybės pamatas.“ Piliečiai turi pasitikėti savo valdžia ir sutartinai dirbti valstybės labui. Todėl suprantama, kodėl sąvoka „piliečiai“ siejama su pilies, t. y. valstybės simboliu, sąvoka. Visos valdžios institucijos turi nepertraukiamai bendradarbiauti su pilietine visuomene, kad išlaikytų jos pasitikėjimą.

Kada piliečiai gali jaustis saugūs? Tada, kai jie pasitiki savo valstybe. Nors pasaulis dabar yra labai mobilus, tačiau jį sudaro valstybės. Valstybė yra pilietinės tautos namai. Pilietinę tautą vienija ne tik bendra ekonominė, bet ir kultūrinė veikla. Šiandien Lietuvos piliečiai gali dirbti ir užsidirbti pragyvenimui daugelyje pasaulio šalių, tačiau jie privalo turėti savo kilmės namus, savo gimtinę (tėviškę), gimtąją kalbą, pilietybę. Priešingu atveju jie taptų benamiais, be savo kultūrinių šaknų, be tautos jausmo suvokimo. O tai ne kas kita, kaip pasaulio valkatos. Asmenys, klajojantys iš vienos valstybės į kitą, ieškodami, kur daugiau užmoka ir mažiau įpareigoja, bet nesijaučiantys už jas atsakingi, niekada neturės tikro, visaverčio gyvenimo.

Daugiau kaip aštuonerius metus gyvenau ir dirbau daugiausiai valstybėje – JAV. Galiu patvirtinti, kad yra tokia amerikiečių tauta. Ne vienas yra girdėjęs apie dviejų tomų monografiją „American Nationality & A.N.O.“, pirmą kartą išleistą 1989 m. Ohajo valstybiniam universitetui (angl. *Ohio State University*). Jos autorius – Antrojo pasaulinio karo laikų išeivis (karo pabėgėlis), teisininkas dr. Peteris Jokubka (angl. *Peter Iron Jokubka*). Mūsų tautietis tikslia mokslinė kalba aptarė, kaip susiformavo amerikiečių tauta. Pažvelkite į amerikiečius, giedančius JAV himną. Man teko įsitikinti, kaip šią tautą paveikė Rugsėjo 11-osios tragedija, kaip pasikeitė jų elgesys ir reakcija į svetimtaučius. Jie niekada to nepamirš.

Šiuo metu JAV gyvena per 333 mln. gyventojų, kurių dauguma yra ne tik jos piliečiai, bet ir šios tautos nariai. JAV teisėje pabrėžiama, kad tautybė yra tapatinama „ne su rase ar etnine kilme, o su pilietyste ir nuolatinės ištikimybės priesaika“. Taigi net daugiatautė valstybė pabrėžia piliečių pareigas ir netoleruoja „pasaulio valkatų“ statuso. Pavyzdžiui, kiekvienas JAV pilietis, šalia kitų pareigų, turi ir pareigą tarnauti JAV ginkluotosiose pajėgose, t. y. būti pasirengęs ginti savo valstybę. Beje, net ir neturintys JAV pilietybės, bet gavę teisę čia gyventi, taip pat privalo vykdyti griežtai nustatytas pareigas, pavyzdžiui, mokėti kasmetinius mokesčius miestui, valstijai ir valstybei, laikytis eismo ir bendrosios tvarkos taisyklių.

JAV niekam nedraudžiama rodyti ir savo etninių šaknų, supažindinti aplinkinius su savo tautine kultūra. Net priešingai: JAV rengiami tautinės kultūros renginiai, kuriuose atrenkami geriausiai pasirodę asmenys arba kolektyvai. Kai Klivlande (angl. *Cleveland, Ohio*) Liudas Sagys subūrė lietuvių tautinių šokių kolektyvą „Grandinėle“, sužavėjusį publiką tautybių kultūros šventėje, pats Klivlando meras įteikė jam simbolinį miesto raktą, teikiamą garbės piliečiams.

Dauguma mūsų, atvykusių iš Lietuvos jau po valstybės nepriklausomybės atkūrimo, savo automobilius pažymėdavome Vyčio ženklu. Taigi važiuoji kur nors Bostone ar Čikagoje ir staiga pamatai kitą Vyčio pažymėtą automobilį. Iškart supranti: štai – lietuviai. O kaip gera anglų kalbos apsuptyje prabilti lietuviškai. Todėl ir dabar niekaip negaliu nei suprasti, nei pateisinti Lietuvoje gyvenančių, bet negerbiančių gimtosios kalbos, vos ne į kiekvieną sakinį kamšančių

angliškos kilmės svetimžodžius. Antai net LNK žinių laidų diktoriai mediniais balsais pliurpia apie „opcijas“, „permanentinius“, „influencerius“, „submitą ir pan.

Koks čia yra akademinės bendruomenės vaidmuo? Ar ši labiausiai išsilavinusi visuomenės dalis yra susirūpinusi tuo, kad mūsų gimtoji kalba, ypač vertinama pasaulio lingvistikoje kaip viena iš seniausių indoeuropiečių kalbų, išsaugojusi tokias gramatines formas, kurių jau seniai nebėra kitose kalbose, būtų vertinama ir kaip mokslo kalba? Ar pasitenkinama tik tuo, kad prie angliško žodžio bet kaip prilipdoma lietuviška galūnė? Štai toks pavyzdys: Vilnius mini 700 metų sukaktį, tačiau vienas iš žinomiausių universitetų kažkodėl įkyriai stumia sostinės įkūrėjo vardą iš savo oficialaus pavadinimo, brukdamas trumpinį „TECH“.

Tačiau kalbos klausimai yra tik viena iš tų sričių, kuriose tikimės akademinės bendruomenės įtakos. Grįžkime į šio rašinio pradžią, kurioje užsiminta apie valstybės strategiją. Jau daugiau kaip metai bandoma įpiršti mintį, kad parengta valstybės strategija iki 2050-ųjų. Esą jau įvyko daugybė šio, atsiprašant, dokumento aptarimų, kuriuose pasisakė keli tūkstančiai ekspertų. Tiesa, kai paaiškėjo, kad šiame „dokumente“ nėra nieko, kas leistų jį vadinti strategija, pastaruoju metu jam bandoma įpiršti „vizijos“ pavadinimą. Atvirai pripažinus, kad šiame pseudobeitrastiniame kūrinyje dėstomos visuomenės demokratizavimo raidos kryptys ir pateikiami „scenarijai“, neva yra išryškinti skirtingi raidos prioritetai.

Taigi šios „vizijos“ aptarinėjimas Seime jau prasidėjo, tačiau kiek mūsų akademinės bendruomenės narių gali sąžiningai pripažinti, kad su šiuo kūriniu įdėmiai susipažino, kad jį perskaitė nuo pradžios iki pabaigos ir mintyse įvertino, kas jame siūloma? Kur mūsų valstybę kviečia labiausiai išreklamuotas „Šiaurinės žvaigždės“ scenarijus, iš ko tyčiojamasi „kapanojimosi“ ir „amžinojo išalo“ aprašymuose? Kuri mūsų akademinės bendruomenės dalis viešai ir motyvuotai išdėstė savo poziciją?

Kai Sajūdžio idėjų įtakoje 1989 m. spalio 7 d. buvo įkurta Lietuvos mokslininkų sąjunga, didžiausios viltys ir buvo siejamos su akademinės bendruomenės įtraukimu į valstybės kūrimą. Buvo tikimasi, kad pati akademinė bendruomenė tiesiogiai dalyvaus kuriant teisės saugos, sveikatos apsaugos, tautos švietimo ir kitas gyvybiškai svarbias valstybės sistemas bei jos demokratinės sąrangos pagrindus. Tačiau per pastaruosius tris dešimtmečius įvyko ne jos susitelkimas, bet išsibarstymas, užsidarymas darbovietėse ir kituose vietiniuose dariniuose. 1989 m. niekas nebūtų susitaikęs su tuo, kad Lietuvos mokslo tarybą tiesiogiai formuos kažkuri ministerija ir kuris nors Seimo komitetas, kad švietimo sistemai vadovaus asmenys, ne tik niekada patys nedirbė mokykloje, bet ir neturintys bazinio edukologinio pasirengimo.

Per tuos dešimtmečius keliskart pasikeitė ne tik švietimo ministerijos pavadinimas, bet ir jos vaidmens suvokimas, kuris galų gale lėmė tai, kad tautos ugdymo turinys dabar taip sujauktas, kad bendrojo ugdymo sistema jau ima atvirai kėsintis į Konstituciją, į tėvų teisę ir pareigą ugdyti augančią kartą. Visame demokratiškame pasaulyje pripažįstama, kad mokslo raidą lemia mokslininkų bendrijos nuostatos, o tokios sritys, kaip sportas, bus priskirtos ten, kur ir turi būti, t. y. sveikatos apsaugai ir sveikai gyvenimui. Tuo tarpu dabartinė „triguba“ ministerija jau seniai prarado visuomenės pasitikėjimą, susipyko ir su mokinių tėvais, ir su pedagogais, ir su mokslininkais. Dabar tenka laiką ir kitus išteklius naudoti, aiškinantis streikų priežastis ir bandymus į „Gyvenimo įgūdžių programą“ prakišti nuostatas, kurios niekaip nesiderina net su elementaria elgesio dorove.

Akademinė bendruomenė, sukaišiota į nebesuskaičiuojamus struktūrinius padalinius (laboratorijas, katedras, skyrius, centrus ir t. t.), vis labiau praranda ir savo vaidmens valstybėje, ir savo teisių bei pareigų suvokimą. Vis didesnė jos narių dalis užsidaro prie savo aparatūros, prie archyvų ir kitų šaltinių, palikdama valstybės strategijos kūrimą pastoviai augančioms klerkų struktūroms, pamiršdama tikrąsias mokslininkų pareigas ir jų saugumą. (*Tęsinys – kitame numeryje*)

LIETUVOS RESPUBLIKOS SEIMO PRANEŠIMAI

LIETUVOS RESPUBLIKOS SEIMAS

Lietuvos ateities vizijos svarstymas. Rugsėjo 15 d. Seimo Ateities komitetas, kaip pagrindinis komitetas, pradėjo svarstyti Lietuvos ateities viziją „Lietuva 2050“. Posėdžio dalyviai sutartinai teigė, kad šis dokumentas turi tapti visų politinių jėgų palaikomu valstybės ateities projektu, dėl kurio sutaria visuomenė ir jos įgaliojanti valdžios atstovai. Pradedamas posėdį, Ateities komiteto pirmininkas prof. Raimundas Lopata akcentavo, kad Seime atstovaujamos politinės jėgoms itin svarbu aiškiai suvokti valstybės pažangos vizijos žanrą, jos skirtumą nuo tradicinių strategijų ir, susitarus dėl jos pagrindinių nuostatų, tapti jos bendrasavininkėmis kartu su kitomis vizijų rengusiomis valdžios ir visuomenės grupėmis.

Numatomas vizijos svarstymas trimis formomis: Ateities komitetas dalis po dalies nagrinės visą dokumentą, lygiagrečiuose Komiteto organizuojamuose forumuose vyks politikų ir ekspertų diskusijos svarbiausiomis vizijos temomis. Be to, vizijos projektą, kaip papildomi komitetai, svarstys visi kiti Seimo komitetai.

Pristatydamas vizijos projektą, Ministro Pirmininko patarėjas Darius Žeruolis teigė, kad jis parengtas kaip „polifoninis dokumentas“, kuriame susipina įvairių grupių – akademinės bendruomenės, valstybės institucijų, nevyriausybinių organizacijų ir piliečių – požiūriai. Rengiant projektą, įvyko daugiau kaip 50 susitikimų su visuomene, parengtos kelios dešimtys analitinių studijų, į dokumento svarstymą įsitraukė daugiau kaip 2000 ekspertų, valstybės tarnautojų ir kitų visuomenės narių.

Vienas vizijos rengėjų Valstybės pažangos tarybos narys Aleksandras Abišala akcentavo, kad šis dokumentas turi įgyti visų politinių jėgų ir visuomenės nacionalinio susitarimo statusą. Ši vizija nėra strateginis planas, nusakantis, kaip pasiekti užsibrėžtų tikslų, tačiau nustatantis visuomenės pažangos kryptį. Posėdžio dalyviai atkreipė dėmesį į keletą dalykų, kurie yra svarbūs piliečiams ir turėtų būti išnagrinėti tolesnio vizijos svarstymo metu. Tai teisingumo vertybė, ryšys su šiaudien svarstomais demografijos iššūkiais, mokesčių, švietimo reformomis, kultūros politikos pagrindais. <...> Numatoma, kad Lietuvos ateities viziją „Lietuva 2050“ Seimas svarstys visą rudens sesiją.

Valstybės pažangos tarybos narė prof. Aušra Maslauskaitė sakė, kad labai svarbu atskleisti, kaip vizija bus įgyvendinama. Todėl Ateities komitetas inicijavo darbo grupę, kuri parengs Lietuvos ateities ekosistemos baltąją knygą – pasiūlymą, kaip valstybėje turėtų būti įgyvendinama į ateitį nukreipta valdysena.

Seimas imasi iniciatyvos dėl Ukrainos pakvietimo prisijungti prie Aljanso. Rugsėjo 19 d. priimtoje rezoliucijoje Seimas paskelbė, kad jau dabar pritaria Ukrainos, kaip narystės NATO kriterijus atitinkančios valstybės, pakvietimui prisijungti prie Aljanso ir nekelia jokių aktualių šios dienos sąlygų. Kartu Lietuvos parlamentas kreipsis į NATO valstybių narių parlamentus, siūlydamas pritari Ukrainos oficialiam prašymui prisijungti prie NATO ir paskatinti NATO valstybių narių vyriausybes remti sprendimą pakviesti Ukrainą narystei NATO aukščiausiojo lygio susitikime Vašingtone 2024 m. liepos 9–10 d., po kurio nedelsiant prasidėtų derybos dėl Ukrainos narystės Aljanso.

Rezoliuciją pristatęs Seimo Užsienio reikalų komiteto (URK) pirmininkas Žygimantas Pavilionis teigė, kad po Vilniaus NATO viršūnių susitikimo dėl Ukrainos visuotiniai pripažinti, kad nebuvo pasiekta ta pažanga, kurios mes norėjome. „Tai, ko nebuvo padaryta Vilniuje, tikimės, kad per 10 mėnesių pasieksime Vašingtone, kai vyks susitikimas liepos mėnesį“, – tokią viltį išreiškė URK vadovas. Pasak jo, šiandien mes esame Ukrainos balsas NATO ir tol, kol

LIETUVOS RESPUBLIKOS SEIMO PRANEŠIMAI

■ Atkelta iš 3 p.

Ukrainos ambasadoriai nesėdės prie NATO stalo, mes giname jų interesus.

Rezoliucijoje pažymima, kad Ukrainos pakvietimas tapti NATO valstybe nare aiškiai patvirtins, kad Rusija neturi veto teisės NATO plėtrai ir negali formuoti pilkųjų saugumo zonų Europoje. „Mes tikrai negalime prarasti Ukrainos šiame kelyje. Atsiminkime, kad ši Rusijos veto teisė, ši pilkioji zona galioja realiai nuo Bukarešto NATO viršūnių susitikimo. Kiek metų mes tikėjome tai pataisyti Vilniuje, dabar tikimės tai pataisyti Vašingtone, demokratijos sostinėje, kur pasakyta daug tvirtų kalbų, bet mes labai tikimės, kad tos kalbos bus apgintos žodžiais“, – sakė Seimo posėdyje Ž. Pavilionis.

Dokumente pabrėžiama, kad Ukrainos pasirengimą narystei NATO pagal Šiaurės Atlanto sutarties 10 straipsnį įrodo Ukrainos pagrindinių Šiaurės Atlanto sutarties principų gynimas ir jos ginkluotųjų pajėgų patikimumas, kovojant prieš pagrindinę NATO grėsmę, ir kad Ukrainos pasirengimas jau dabar lenkia individualų dalies dabartinių

NATO valstybių narių pasirengimą.

Už šią Seimo rezoliuciją vieningai balsavo 122 Seimo nariai. Ukraina 2022 m. rugsėjo 30 d. pateikė oficialų prašymą prisijungti prie NATO.

Seimas rugsėjo 19 d. patvirtino rudens sesijos darbų programą. Svarbiausias jos prioritetas – kitų metų valstybės ir savivaldybių biudžeto projektas ir lydimieji teisės aktai. Atskirais prioritetais išskiriami stiprios ir saugios Lietuvos, aukštos pridėtinės vertės ekonomikos stiprinimo, žmogaus teisių, teisėtarkos, švietimo, socialinės ir sveikatos apsaugos, aplinkosaugos, viešojo sektoriaus tobulinimo ir kiti aktualūs klausimai.

Stiprinant **krašto apsaugą**, darbų programoje įrašyti: Karo padėties įstatymo pakeitimas, kuriuo siekiama priskirti ginkluotosioms pajėgoms (įvedus karo padėtį) Valstybinės sienos apsaugos tarnybos, Viešojo saugumo tarnybos, Vadovybės apsaugos tarnybos rezervus ir komendantinius Šaulių sąjungos ginkluotojo pasipriešinimo vienetus. Karo prievolės įstatymo pakeitimais siūloma tobulinti šaukimo į privalomąją karo tarnybą tvarką, pritraukti daugiau karo

prievolinkų į profesinę karo tarnybą.

Rudens sesijos darbų programos projekte daug dėmesio skiriama **aukštos pridėtinės vertės ekonomikos** stiprinimui. Numatoma papildyti stambaus projekto kriterijus, kurie sudarytų galimybes paskatinti investicijas į sektorius, kuriuose kuriama aukštos pridėtinės vertės produkcija. Bus siekiama sukurti Valstybinės žemės sklypų rezervavimo modelį, kuris užtikrintų išvystytų didelių valstybinės žemės sklypų (teritorijų) pasiūlą naujoms gamybos investicijoms pritraukti. Numatoma optimizuoti statybą leidžiančių dokumentų išdavimo sistemą, įteisinti Kauno laisvosios ekonominės zonos teritorijos plėtrą, siekiama užtikrinti efektyvaus ir spartaus penktosios kartos judriojo ryšio plėtojimą Lietuvoje.

Įgyvendinant **socialiai pažeidžiamų visuomenės grupių įgalinimo** prioritetą, numatoma priimti Socialinio draudimo pensijų ir kitų socialinio draudimo išmokų teisinio reguliavimo pakeitimus, reikalingus 2024 m. sausio 1 d. įsigaliosiančiai negalios nustatymo reformai. Ketinama apsispręsti dėl sprendimų, būtinų didinti finansinės

paskatos pirmąjį būstą įsigyjančioms jaunoms šeimoms teikimo sąlygų efektyvumą.

Sprendžiant žmogaus teisių problemas, rudens sesijoje numatoma žengti pirmuosius žingsnius Europos Tarybos konvencijos dėl smurto prieš moteris, smurto artimoje aplinkoje prevencijos ir kovos su juo ratifikavimo kelyje. Atkuriant pasitikėjimą teisingumo sistema, numatoma tobulinti antstolių ir notarų veiklos reglamentavimą. Konstituciniame įstatyme įtvirtinti piliečių įstatymų leidybos iniciatyvos teisės įgyvendinimo tvarkos reglamentavimą.

Sprendžiant svarbiausius **sveikatos apsaugos** srities klausimus, numatomas teritorinių ligonių kasų konsolidavimas, koreguojant leidimų naujo profilio stacionarinėms paslaugoms, apmokamoms iš Privalomojo sveikatos draudimo fondo, išdavimo procesą. Bus siekiama priimti sprendimus, mažinančius gydytojų administracinę naštą; reglamentuoti naujus tabako pakaitalus.

Sprendžiant **aplinkosaugos problemas**, teikiami nauji reforminiai Miškų, Atliekų tvarkymo įstatymai. Svarbus susisiekimo srities siekis – skaidrinti pavežėjų sektorių. ■

PASAULIO LIETUVIŲ BENDRUOMENEI – 65-ERI

Prof. Juozas Skirius

■ Atkelta iš 2 p.

nebuvo nauja: ji gimė dar tarpukariu, XX a. trečiojo dešimtmečio pabaigoje, kai Lietuvą pasiekė Pietų Amerikos lietuvių išeivijos šauksmas dėl kilusios ekonominės depresijos (1929–1932). Tuomet Pietų Amerikos lietuviai buvo antra pagal dydį išeivija po JAV lietuvių, tačiau jų ekonominės gyvenimo sąlygos buvo daug sunkesnės nei įsikūrusių JAV.

Į Pietų Amerikos lietuvių prašymus paremti sureagavo priešakinė Lietuvos inteligentijos dalis: Rapolas Skipitis, Kazys Kasakaitis, signataras prof. Mykolas Biržiška, Ona Kairiūkštienė, Petras Ruseckas ir kiti. Jie ėmėsi iniciatyvos organizuoti Draugiją užsienio lietuviams remti (DULR). 1932 m. vasario 7 d. Kaune įvyko jos steigiamasis susirinkimas. Tikslas – palaikyti ryšius su išeivija, kad ji neatitrūktų nuo tautos kamieno. Įkurta organizacija padėjo išeiviams steigti lietuviškas mokyklas, parūpino joms mokytojų, lietuviškų knygų; rėmė jų spaudą, organizacijas, parapijas; padėjo plėtojant scenos meną. DULR stengėsi palaikyti tautinę sąmonę, kvietė išeivių ekskursijas į Lietuvą, jas globojo, parūpino stipendijas išeivių jaunimui studijuoti Vytauto Didžiojo universitete (VDU). Prezidentas Antanas Smetona rėmė tuos ryšius, pabrėždamas, kad už Lietuvos sienos gyvena trečdalis mūsų tautiečių.

1927–1940 m. Lietuvos ryšiai su lietuvių išeivija nuolat stiprėjo. Įdomiausia tai, kad Lietuva rėmė išeiviją daugiau, nei pati iš jos gavo. Tai buvo savotiška padėka už išeivijos paramą, kuriantis Vasario 16 dienos Lietuvai.

1935 m. DULR Kaune surengė pirmąjį Pasaulio lietuvių kongresą, kuris turėjo

suartinti viso pasaulio lietuvius su Lietuva. Į Kongresą atvyko 8 valstybių (Didžiosios Britanijos, Argentinos, Brazilijos, JAV, Kanados, Latvijos, Prancūzijos ir Urugvajaus) lietuvių atstovai. Jo metu buvo įsteigta Pasaulio lietuvių sąjunga, turėjusi tikslą suvienyti viso pasaulio lietuvius tautinės kultūros ir ekonominiais reikalais. Tačiau dėl tarptautinės įtampos Europoje, karo ir sovietinės okupacijos Sąjunga nespėjo išplėtoti ryškesnės veiklos.

Vyriausiasis Lietuvos išlaisvinimo komitetas

Mintis sutelkti lietuvius vėl iškilo Antrąjo pasaulinio karo pabaigoje – tarp lietuvių pabėgėlių į Vakarų Europą ir ypač tarp Vyriausio Lietuvos išlaisvinimo komiteto (VLIK) vadovų. Tarp karo pabėgėlių, dabar daugiausia žinomų kaip „dipukai“ (angl. *displaced persons*), dominavo intelektualūs Lietuvos visuomenės atstovai, užėmę gana aukštus postus: menininkai, dvasininkai, mokslininkai, karininkai, medikai, valstybės tarnautojai ir t. t. Vien iš VDU pasitraukė apie 50 proc. mokslinio ir pedagoginio personalo. Pasitraukę nuo bolševikinio teroro, lietuviai pradėjo burtis Vakarų Europoje ir ypač Vokietijoje.

VLIK parengė Lietuvių tremtinių bendruomenės (LTB) Konstituciją, kurią 1946 m. priėmė tremtinių atstovų suvažiavime Hanau mieste Vokietijoje. Šiai organizacijai buvo iškelti tokie uždaviniai: išlaikyti pajėgią tremtyje esančią tautos dalį; saugoti gerą lietuvių vardą; rūpintis švietimo, kultūros ir socialiniais reikalais; padėti tremtiniams prisitaikyti prie naujų gyvenimo sąlygų (pagal savo profesijas ir specialybes); ugdyti tautinį solidarumą, demokratinę sąmonę ir darbo meilę. Tai buvo visiems lietuviams priimtini dėsni, kurie vėliau pateko į rengiamus Pasaulio lietuvių bendruomenės dokumentus. Taip LTB suvienijo visus lietuvius Vakarų Europoje, kūrė lietuviškas mokyklas, rėmė ir globojo tautinės kultūros ugdymą. Per trumpą laiką ten buvo sukurta, vaizdžiai tariant, „Mažytė Lietuva“.

Įtvirtino siekį išlikti pajėgia tauta išeivijoje

1948–1949 m. vis daugiau lietuvių-dipukų apleido Vokietiją bei kitas Vakarų

Europos šalis ir užjūrio kraštuose rado naują prieglobstį. Visą pasaulį apimančios lietuvių organizacijos spręsti klausimai tuo metu pasidarė ypač aktualūs. Tačiau lietuvių vadovai emigracijos problemas buvo pastebėję dar gerokai anksčiau, todėl jos padariniai neužklupo lietuvių visai nepasirengusių. VLIK dar 1947 m. savo posėdyje priėmė tokį nutarimą: „Prašyti Vykdomosios tarybos parengti nuostatus organizuoti pasaulio lietuvių bendruomenei.“

1948 m. spalį VLIK priėmė PLB Konstitucijos projektą, kuris po ilgų svarstymų buvo galutinai patvirtintas 1949 m. gegužės 27 d. Ši konstitucija tapo naujosios organizacijos veiklos pagrindu. Pagal ją kiekviename pasaulio krašte turėjo kurtis lietuvių bendruomenės su savo valdančiais organais: krašto taryba, valdyba, kontrolės komisija, garbės teismu, apylinkėmis ir jų organais. Be to, turėjo būti sukurti ir centriniai organai: PLB Seimas, PLB Valdyba ir kt.

Lietuvių Charta

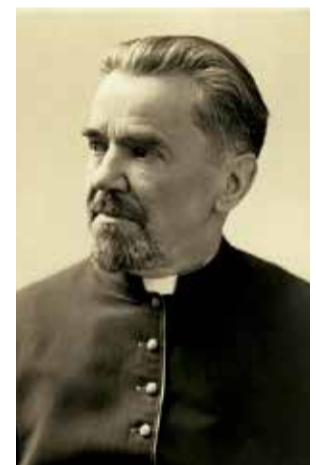
1949 m. birželio 14 d. VLIK paskelbė PLB ideologijos pagrindinius dėsnius, pavadintus „Lietuvių Charta“, kuri nustatė pagrindines direktyvas lietuvių išeivijai ir įpareigojo jų laikytis. Tą pačią dieną buvo priimta PLB Konstitucija ir Laikinieji PLB santvarkos nuostatai. Juos įgyvendinti pavesta VLIK pirmininkui M. Krupavičiui. PLB Konstitucijos 1 dalies 1 punkte pasakyta: „PLB Konstitucija remiasi Lietuvių Charta“ – tai buvo ir yra siekis išlikti pajėgia tauta išeivijoje.“

PLB pradėjo kurtis „iš apačios“: pirmiausia kūrėsi kraštų bendruomenės, o paskui susidarė PLB. Jos organizacinę pabaigą ženkliana 1958 m. Seimas.

PLB ideologas – prelatas M. Krupavičius

Per trejus lemtingus metus iki 1949 m. sprendimų pagrindinis PLB kūrimo iniciatorius ir ideologas buvo prelatas Mykolas Krupavičius (1885–1970) – VLIK pirmininkas (1945–1955) ir buvęs Lietuvos Respublikos politinis bei visuomenės veikėjas. Jam, anot istoriko Vinco Bartusevičiaus, „teko pagrindinė našta popieriuje surašytus negyvus paragrafus paversti gyvenimu“.

Pirmiausia reikėjo populiarinti pačią

Prelatas M. Krupavičius

naujos organizacijos idėją, aiškinti jos svarbą, tikslus ir uždavinius, nurodyti steigimo procedūrą. Siekdamas šio tikslo, M. Krupavičius apvažinėjo beveik visas lietuvių stovyklas Vakarų Europoje, rašė aplinkkraščiu, kaip kurti PLB, ištvėringai ragino spartinti susijungimą į bendruomenes. Jo biografas Petras Maldeikis prelatą vadina PLB kūrėju. Tuo tarpu pats M. Krupavičius PLB tėvu laikė VLIK, o save – tik davusiu komitetui idėją: „PLB tėvas buvo VLIK. Aš turėjau laimės ir garbės ją į vėžes įstatyti.“ Taigi M. Krupavičiaus vadovaujamas VLIK sukūrė PLB statutą ir Lietuvių Chartą, o pats prelatas pagal tą statutą sukūrė pačią bendruomenę.

Kaip jis ją įsivaizdavo?

M. Krupavičiui PLB organizacija yra antipartinė. Anot jo, žmonės, kurie ateina į bet kurią PLB vadovybę, turi iškilti virš savo partijos reikalų, nes kitaip bendruomenė neišvengiamai bus suskaldyta iš vidaus. Jis sakė: „PLB yra šventykla, į kurią uždrausta įeiti su partinėmis maldaknygėmis, nes šioje šventykloje tėra tik viena malda: lietuviybė.“ Taigi PLB buvo sukurta, siekiant išlaikyti lietuviybę, ir turėjo apimti visus iškaitus lietuvius.

Pasak M. Krupavičiaus, „PLB yra ne draugija, bet tautinė bendruomenė. Į draugiją rašosi nariu, kas nori. O tautinei bendruomenei priklauso kiekvienas lietuvis, nepaisant, kur jis gimė ir kada gimė, nori būti bendruomenės nariu ar nenori, kalba lietuviškai ar nekalba, naudingas bendruomenei ar žalingas, bendruomenės gėda ar

■ Nukelta į 5 p.

VYTAUTO DIDŽIOJO UNIVERSITETUI – AUKŠTAS ĮVERTINIMAS

Vytauto Didžiojo universitete (VDU) praėjusių mokslo metų pabaigoje dirbo Studijų kokybės vertinimo centro tarptautinė ekspertų grupė, kuri vertino universiteto veiklą. Vertinimo grupei vadovavo prof. Philippe Dinkel. Grupės nariai: prof. dr. Daire Keogh, dr. Peter Wells, Renata Guobužaitė, Gaga Gvenetadze. Vertinimo sekretorė – Brenda Eade, koordinatore – Kamilė Radzevičiūtė.

Visose kategorijose VDU buvo skirti aukšti įvertinimai, todėl universitetas **akredituotas maksimaliam septynerių metų laikotarpiui**. Ekspertai pripažino, kad universitetas išsiskiria visoje Europoje savo siūlomų studijų lankstumu, dalyvavimu Europos universitetų aljanso „Transform4Europe“, Ukrainos centro įkūrimu, aukšta mokslinių tyrimų ir infrastruktūros kokybe. Ekspertai skyrė VDU įvertinimą „labai gerai“ valdymo, studijų ir mokslo (meno) bei įtakos regioninei ir nacionalinei plėtrai kategorijose, o vertinimą „gerai“ – kokybės stiprinimo kategorijoje.

Pasak ekspertų grupės, susijungdamas su Aleksandro Stulginskio ir Lietuvos edukologijos universitetais, VDU sėkmingai išnaudojo

šių universitetų sinergiją, pakilo darbuotojų atlyginimai. VDU yra aktyvus aljanso „Transform4Europe“ narys. Šis aljansas kuria ateities aukštojo mokslo viziją Europoje, suvienydamas 10 žemyno universitetų.

VDU sulaukė gero įvertinimo už studijų kokybę, platų siūlomų paslaugų spektrą darbuotojams ir studentams. Vertinimo išvadoje išskiriamas universiteto įkurtas Ukrainos centras Vilniuje, kuriame per metus apsilankė net 24 tūkst. ukrainiečių. Šiame centre ukrainiečiams siūlomos įvairios kultūrinės, švietimo ir bendruomeninės veiklos. Tai – pirmasis tokio pobūdžio centras pasaulyje, kuris buvo įsteigtas bendromis Lietuvos Respublikos Prezidentūros, Ukrainos ambasados Lietuvoje ir VDU pastangomis.

Studijų ir mokslo bei meno veiklai buvo skirtas labai geras įvertinimas. Universitetas siūlo lanksčias, dinamiškas studijas, remiantis liberaliųjų menų tradicijomis, leidžiant studentams individualiai derinti savo studijas. Šis studijų lankstumas išskiria VDU iš kitų institucijų ne tik Lietuvoje. Ekspertų išvadoje nurodyta, kad VDU siūlo puikias tarptautines galimybes studentams, dėstytojams, mokslininkams ir darbuotojams,

Šventė Vytauto Didžiojo universitete. J. Petronio nuotr.

pavyzdžiui, kaip „Transform4Europe“ narys.

Centro ekspertai labai gerai įvertino ir universiteto įtaką regioninei bei nacionalinei plėtrai. VDU, vykdydamas studijas, glaudžiai bendradarbiauja su įvairiais socialiniais partneriais ir remiasi jų rekomendacijomis. Universitetas siūlo itin plačias galimybes mokytis visą gyvenimą, kurios tenkina įvai-

riausių besimokančiųjų poreikius.

Studijų kokybės vertinimo centro išorinis vertinimas privalo būti atliekamas ne rečiau kaip kas 5 metai, o vertinimo rezultatai turi būti skelbiami viešai. Tai numatyta Lietuvos Respublikos mokslo ir studijų įstatyme (22 str. 5 d.). *Parengta pagal VDU pranešimą*

„Samsung“ kviečia mokyklas dalyvauti konkurse

Rugsėjo 11 d. prasidėjo „Samsung“ technologijų bendrovės organizuojama socialinės atsakomybės programa „Spręskite rytojui“ (angl. „Solve for Tomorrow“). Jau trečius metus vykstantis projektas šiemet kviečia 9–12 klasių moksleivius iš Baltijos šalių ieškoti technologinių sprendimų, kurie prisidėtų prie draugiškesnės mokyklos aplinkos kūrimo. Prizinis fondas trijų geriausių idėjų autoriams sieks net 16 tūkst. eurų.

2023 m. konkurso tema pasirinkta neatsitiktinai. Pagal patyčių rodiklius Lietuva jau daug metų rikiuojasi sąrašų viršūnėse ir šios problemos mastas nemažėja. Žinoma, tai ne vienintelė opi problema – šių dienų kontekste mokinių emocinės bei fizinės gerovės palaikymas yra itin svarbus. Siekiant, kad kuo daugiau moksleivių galėtų moky-

tis pozityvioje, kūrybiškumą ir tobulėjimą skatinančioje aplinkoje, jau dabar būtinos permainos. Todėl „Samsung“ klausia moksleivių, kaip pasitelkti technologijas, kad visi mokykloje galėtų jaustis laimingesni.

„Per visą šio projekto gyvavimo laikotarpį mes ne kartą įsitikinome, kad moksleivių pasiūlymai taip pat gali prisidėti prie puikių pokyčių įgyvendinimo. Laukiame moksleivių idėjų, kurios padėtų pagerinti mokyklos aplinkos būklę. Tai gali būti naujos mobiliosios programėlės, jau egzistuojančių technologijų panaudojimas patyčių prevencijai ar emocinės sveikatos gerinimo iniciatyvos“, – sako programos „Solve for Tomorrow“ vadovė Baltijos šalyse Eglė Tamelytė.

Į 3–5 dalyvių komandas susibūrę moksleiviai paraiškas dalyvauti konkurse gali

teikti nuo rugsėjo 11 d., o idėjas plėtoti iki gruodžio mėnesio. Kad šios idėjos būtų parengtos visapusiškai, dalyvių komandas konsultuos įvairių sričių specialistai.

Dalyvių paraiškas vertins patyrusi jungtinė Baltijos šalių komisija, kuri atsižvelgs į šiuos kriterijus: ar siūloma remtis naujaisiomis technologijomis, ar kūrybinė idėja yra originali, ar įmanoma idėją įgyvendinti realybėje ir į tai, kokį teigiamą socialinį poveikį tai gali duoti visuomenei.

9–12 klasių moksleiviai konkurso paraiškas gali teikti projekto interneto svetainėje <https://www.solvefortomorrowbaltics.com/lt>. Sėkmingiausiai programoje pasirodžiusios komandos paaiškės 2023 metų gruodžio mėnesį, baigiamajame idėjų pristatymo renginyje. Konkurso prizinio fondo, kuris bus

padalintas trims laimėtojų komandoms, vertė siekia 16 tūkst. eurų. Nugalėjusiai komandai šiais metais atiteks 5 tūkst. eurų vertės prizas „Samsung“ įrenginiams įsigyti bei 5 tūkst. eurų piniginis prizas pristatytai idėjai įgyvendinti. Prizais bus apdovanotos ir antrą bei trečią vietą užėmusios Baltijos šalių komandos.

Praėjusiais metais „Samsung“ būrė moksleivių komandas tvaresnei aplinkai kurti – atsakyti į klausimą, kaip pasitelkti technologijas, kad ateityje gyventume tvariau. Baigiamajame etape dalyvavo net 21 moksleivių komanda iš Baltijos šalių. Konkurso nugalėtoja tapo Lietuvai atstovavusių dešimtokų komanda iš Klaipėdos licėjaus.

Registracija ir išsamesnė informacija: <https://www.solvefortomorrowbaltics.com/lt/>.

PASAULIO LIETUVIŲ BENDRUOMENEI – 65-ERI

■ Atkelta iš 4 p.

bėda, ką ti ši pasaulį išvydęs ar jau lipa į karštą. <...> ar jis katalikas, ar evangelikas, <...> ar jis dvarininkas, ar ubagas; <...> PLB narys yra kiekvienas žmogus, kieno gyslo mis teka lietuviškasis kraujas <...>, nors ir nematęs Lietuvos ar nenorįs jos matyti“. Kaip pažymi Petras Maldeikis, VLIK pirmininkui bendruomenės pavyzdys – tai Lietuvos valsčius ar parapija.

M. Krupavičius daug reikšmės teikė Lietuvii Chartai. Jis Chartos principus prilygino cementui, kuris turi sujungti visus pasaulyje pasklidusius lietuvius, tarsi atskiras plytas į vieną patvarų pastatą – lietuviybės tvirtovę. Lietuvii Chartą jis vadino išipareigojimu kiekvieno lietuvio sąžinei. Tai „lyg kelio rodyklė plačiuose pasaulio keliuose išblaškytiems broliams, rodanti vieninteliai teisingą kryptį į savo senelių, į savo tėvų ir savo pačių tautinį židinį“. Ji skirta visiems lietuviams,

lietuviškai šeimai, visoms organizacijoms.

PLB kūrimo ideologas ragino visur, kur tik yra lietuviško jaunimo, išlaikyti lietuviybę, lietuvių kalbą, steigti lietuviškas mokyklas, platinti lietuviškas knygas, spaudą. Pavojingiausiu lietuviybei dalyku M. Krupavičius laikė mišrias šeimas, prieš kurias turėtų stoti visi veiksniai – ir šeima, ir mokykla, ir spauda, ir bažnyčia, ir tėvai, ir organizacijos. Kartu, kaip jis pabrėžė, reikia sudaryti galimybes jauniems žmonėms susipažinti, kurti lietuviškas šeimas. Toks buvo prelatas M. Krupavičius.

Bėgant metams, PLB augo

PLB Seimo sušaukimas užsitęsė, nes įvairiuose kraštuose bendruomenės steigėsi nevienodai. Seimo darbe Niujorke 1958 m. ruggpjūčio pabaigoje dalyvavo 20 bendruomenių, kurios atsiuntė 112 delegatų (simboliškai toks skaičius buvo nustatytas Lietuvos

Steigiamojo Seimo 1920 m. garbei, nes ir ten susirinko išrinktų 112 tautos atstovų). Pirmasis Seimas nustatė PLB darbo gaires, struktūrą, išrinko vadovaujamas grandis. Priimta dar anksčiau parengta Konstitucija. Vadovavimo funkcijos pasiskirstė tarp Seimo, Valdybos, Kontrolės komisijos ir Garbės teismo. Buvo suformuota atskira institucija – PLB Kultūros taryba, kaip patariamasis PLB Valdybos organas. Pirmuoju pirmininku buvo išrinktas Jonas Matulionis iš Kanados.

PLB netapo visos lietuvių išeivijos organizacija, apimančia visas sritis. Ji tapo viena iš daugelio didesnių išeivijos organizacijų, tokių kaip Amerikos lietuvių taryba, VLIK, Didžiosios Britanijos lietuvių sąjunga ir pan. Lietuvii filosofas Juozas Girnius, nusakdamas PLB prasmę, rašė: „LB prasmė yra ne būti platesne organizacija, o sutelkti kovai už tautinę gyvybę <...>. LB idėjinis pagrindas yra valia likti lietuvių tautoje ne tik patiems,

bet ir jaunąją kartą išauklėti savo tautai.“

Bėgant metams, PLB augo vis labiau: 1958 m. ją sudarė 20 bendruomenių, 1992 m. – 25, 2003 m. – 35, 2020 m. – 47, o šiemet – jau net 55 lietuvių bendruomenės. Šis augimas siejamas su nauja ir gausia lietuvių išeivijos banga po 1990 m., išplitusia ir po kitus, vadinamuosius egzotiškus kraštus. Tai rodo organizacijos gyvybingumą. Kadangi PLB yra savo veiklos maratone, galima pajuokauti, kad jai dar labai toli iki finišo.

PLB gyvuos tol, kol bus lietuvių išeivija, kol bus lietuvių tauta, pabirusi šioje Žemėje. PLB dabar yra ne tik lietuviybės saugotoja ir propaguotoja, bet ir lietuvių tautos užjūriuose telkėja ir koordinatore. Tai buvo ypač svarbu, kai organizacija kūrėsi okupuotos Lietuvos sąlygomis, Dabar PLB yra Lietuvos valdžios talkininkė ir patarėja. *Autorius yra VDU Lietuvii išeivijos instituto vyr. mokslo darbuotojas.*

TRANSHUMANIZMAS: PROBLEMOS IR NAUJOVĖS

Skyrių veda prof. Dobilas Kirvelis

Transhumanizmas ir singularumo samprata

Tęsinys. Pradžia – Nr. 12 (721)

Transhumanizmo kultūrinės raidos vyksmus, aprašytus „Mokslo Lietuvoje“ jau paskelbtose dalyse, iliustruoja pateikta schema. Transhumanizmas, suprantamas kaip XXI amžiaus bioinžinerinės mokslo-technologinės raidos pereinamoji fazė, užsibaigia singularumu (angl. *singularity – technologinis išskirtinumas*), t. y. tam tikru kokybinės kaitos slenkščiu, kai subjektas ar vyksmas pereina į kokybiškai naują būvį ar rūšį. Pavyzdžiui, dėl genetinių rekursijos modifikacijų formuojasi nauji biologiniai porūšiai, rūšys, net ir šiandieniam žmogui virstant jau kitokia biologine rūšimi – postžmogumi. Transhumanistinė raida peržengia singularumo slenkstį ir pereina į naują – posthumanizmo epochą.

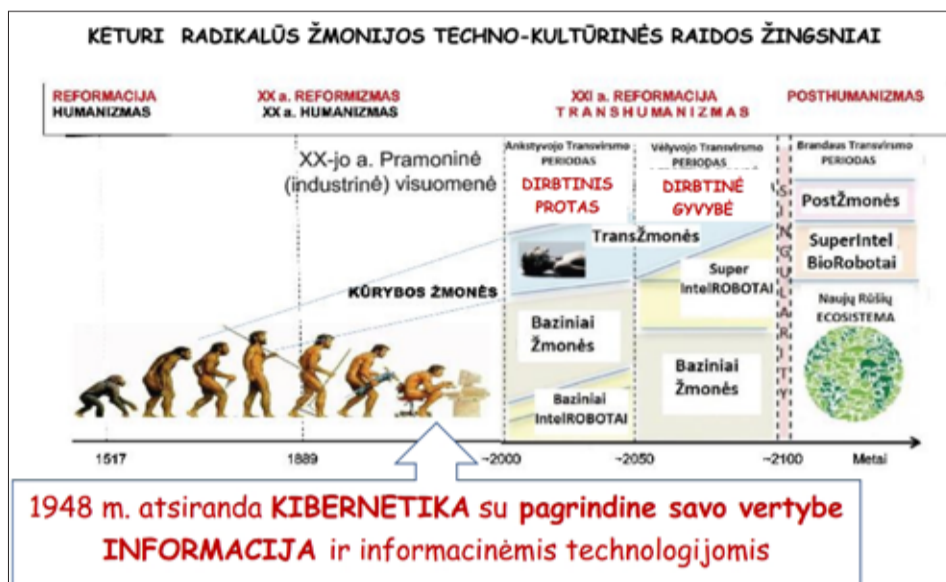
Singularumo sąvoka sutinkama labai įvairiose mokslo, technologijų ir matematikos srityse, ten, kur yra svarbi sistemų ir jų vyksmų kaita. Ypatingas dėmesys skiriamas technologiniam singularumui – futurologinei hipotezei, tam hipotetiniam taškui, kai dirbtinis intelektas prilygs ar net pralenks žmogaus proto galią. Taip gyvybės evoliucijos raidoje gims postžmogus. Tai yra svarbiausias transhumanistinės raidos laukiamas hipotetinis rezultatas.

Singularumo sąvokos autoriumi laikomas JAV matematikas prof. Vaindžėjus Vernonas (angl. *Vernor Steffen Vinge*). 1993 m. pasirodė jo knyga „Ateinantis technologinis išskirtinumas“ (angl. *The Coming Technological Singularity*). Jis yra ir platesnės – kibersisteminės erdvės (angl. *cyberspace*) sampratos autorius. Tačiau transhu-

manistinio singularumo sampratos tikrasis pradininkas yra Rejus Kurzveilas (angl. *Ray Kurzweil*), „Google“ inžinerijos direktorius, pagrindinio transhumanizmo veikalo „Singularumas – jau čia pat“ (angl. *The Singularity is Near*; 2005) autorius. Tai gerai žinomas futurologas, iškėlęs daugybę naujų idėjų ir daug jų įgyvendinęs konkrečiais projektais, gebantis gana tiksliai prognozuoti. 2017 m. SXSU konferencijoje, įvykusioje Ostine (Teksaso valstija, JAV) R. Kurzveilas sakė, kad technologinis singularumas įvyks per ateinančius 30 metų. Pranešime apie transhumanistinį futurizmą jis teigė, kad 2029 metai bus tie, kai dirbtinis intelektas išlaikys galiojantį Tiuringo testą ir pasieks žmogaus intelekto lygį: „Transhumanizmo data laikau 2045-uosius, tada mes (žmonija) padauginsime savąjį intelektą milijardą kartų, žinoma, susijungdami su mūsų pačių sukurtu papildomu techniniu intelektu.“

Jau geras penkmetis girdime ir skaitome apie JAV Silicio slėnyje R. Kurzveilo ir Peterio Diamandžio 2009 m. įkurtą Singularumo universitetą (angl. *Singularity University; SU*). Šis universitetas buvo įkurtas kaip pelno nesiekianti organizacija. Veiklos pradžioje studentams buvo siūloma kasmetinė 10 savaičių trukmės magistrantūros studijų programa. Tai inovatyvių technologijų kūrybos ir įgyvendinimo lyderių rengimo mokykla, skirta asmenims, norintiems suprasti, kaip galima panaudoti technologijas, sprendžiant pasaulinius iššūkius. Šio universiteto mokymosi ir inovacijų platforma skiriama tiems, kurie kurs ir tobulins naujas technologijas, tokias kaip dirbtinis intelektas, robotika, bioinžinerija ir skaitmeninė biologija.

Transhumanistinio singularumo idėja kasdien sutinkama vis dažniau. Pasirodo monografijos, tampančios bestseleriais: *Calum Chace „The Economic Singularity: AI and the death of capitalism“* (2016), *James Townsend „The Singularity & Socialism“* (2015) ir kt. Singularumo idėjų dvasioje išryškėja politinės strateginės problemos, atsiranda naujos politinės partijos. Kai kurios iš jų jau pradėjo veiklą JAV ir Jungtinėje Karalystėje. JAV Trans-

Schema „Keturi žingsniai“

humanistų partija jau dalyvavo prezidento rinkimuose ir ruošiasi naujos, dar nuo XVIII a. galiojančios JAV Konstitucijos keitimui į Konstituciją, pritaikytą XXI a. visuomenei.

2007 m. JAV Kongreso Jungtinis ekonomikos komitetas paskelbė ataskaitą apie nanotechnologijų ateitį, kurioje prognozuojami, naudojant technologines inovacijas, kuriami reikšmingi technologiniai ir politiniai pokyčiai. Buvęs JAV prezidentas Barakas Obama, duodamas interviu 2016 m., sakė: „Vienas dalykas, apie kurį mes per daug nekalbėjome, bet aš norėčiau grįžti, yra tai, kad mes tikrai turime pagalvoti apie ekonomines ateities pasekmes. Daug žmonių šiuo metu vis labiau nerimauja dėl singularumo, t. y. jie nerimauja, ar jų darbo nepakeis mašina.“

Dirbtinio intelekto singularumas yra pasaulinės politikos strategijos dėmesio centre. Daugelyje neseniai pasirodžiusių monografijų, pavyzdžiui, Michaelio Shumano „Supervalstybė grįžta“ (2020); J. Felštinskio ir V. Popovo „Nuo raudonojo teroro iki mafijinės valstybės“ (2022), ypač kinų mokslininko Kai-Fu-Lee „Dirbtinio intelekto supervalstybės“ teigiama, kad 2018 m. prasidėjusios dirbtinio intelekto ir kitų inovatyvių technologijų kūrybos pasaulinės

lenktynės rodo, jog jau 2050 m. Kinija dirbtinio intelekto kūrimo tempais pavys, o gal net ir pralenks JAV. Dabar jų planuose matomas kitas technologinis žingsnis – bioinžinerinė kūryba, t. y. naujų, tobulėsių biorūšių ar net postžmogaus sukūrimas. Įtariama, kad Kinija, 2017 m. išbandžiusi CASPR Cas9 genetinio redagavimo technologijas su žmogaus – LULU ir NONO embrionų genomais, panašiais genų inžineriniais metodais bando kurti ir postžmogų.

Šiame procese dalyvauja ir Lietuvos mokslininkai. Vilniaus universiteto Gyvybės mokslų centras, kuris jau yra pasižymėjęs Nobelio premijos vertais atradimais, turi galingą Gyvybės mokslų centrą. Viena iš galimų jo veiklos sričių galėtų būti kibervitalizmas, kuris kaip tik ir lemia, o ateityje dar labiau lems, mūsų tik ką aptartą dirbtinio intelekto ir dirbtinės gyvybės sukūrimą. Ar visa tai XXI a. pabaigoje atves žmoniją į transhumanistinio singularumo gerovę – posthumanizmą, kurio tikisi ir siekia mokslininkai optimistai? Gal bus taip, kaip mano pesimistai, kad transhumanizmas sunaikins gyvybę ir patį žmogų Žemėje? O gal bent kartą jau yra įvykęs Žemės gyvybės transhumanistinis singularus susinaikinimas? ■

ISTORIJOS ŠYPSENOS

Gal kupranugarį – universitetui?

Doc. dr. Judita Puišio

Vilniaus universiteto Centrinės bibliotekos Rankraščių skaitykloje saugomi rankraščiai „Matematikos-gamtos fakulteto protokolai“ (F96-2). Šioje rankraštinėje knygoje aptikome ir 1922 metų dokumentus. Skaitant senuosius protokolus, galima sužinoti ne tik apie priimtus studentus, laisvuosius klausytojus, dėstytojus bei mokymų planus, bet ir apie gana neįprastą šio fakulteto bei Krašto apsaugos ministerijos bendrystę. 1922 m. spalio 8 d. Krašto apsaugos ministerija raštu kreipėsi į minėtą Lietuvos universiteto fakultetą, siūlydama perimti jų žinioje esantį... kupranugarį. Fakulteto taryba pasiūlymą apsvairstė ir nutarė apie tai pranešti profesoriumi Taduui Ivanauskui, įpareigodama jį asmeniškai susitikti ir pasikalbėti su Krašto apsaugos atitinkamo padalinio atstovais, kad išsiaiškintų, ką daryti su kupranugariumi. Lie-

Lietuvos kariuomenės pėstininkai su iš bolševikų atimtu kupranugariumi, Veterinarijos tarnyba. Šančiai, Kaunas 1919 m. VDKM

tuvos universitetas tuo metu neturėjo sąlygų (kaip kiti užsienio universitetai) priglauti kupranugario, todėl šio pasiūlymo, matyt, atsisakė. Kupranugaris daugiau niekada neminimas Lietuvos, vėliau Vytauto Didžiojo, universiteto protokolų knygose.

Smalsu, kaip kupranugaris pateko Lietuvos kariuomenės nuosavybėn. Paaikškėjo, kad 1919 m. Lietuvos kariuomenė kovose prie Alytaus paėmė kaip grobį kupranugarį, priklausiusį į Lietuvą įsiveržusiai bolševikų armijai. Atvežtas į Kauną, šis kupranugaris greitai tapo Laikinosios sostinės įžymybe. Jis buvo paleistas ir laisvai vaikščiojo po Šančius. Sužinoję jo atsiradimo aplinkybes, žmonės jį praminė „raudonuoju“. Klaidžiojantis kupranugaris 1921 m. buvo perduotas Karo muziejui kaip „transporto priemonė“. 1921 m. vasario 16 d., iškilmingai atidarant Karo muziejų, kupranugaris daugeliui svečių

Gal kupranugarį – universitetui?

Lietuvos kariuomenės pėstininkai su dvikupriu kupranugariu

■ Atkelta iš 6 p.

pakėlė nuotaiką. O ką ši „transporto priemonė“ veikė muziejuje, iki šiol yra paslaptis...

Deja, koks buvo tolimesnis kupranugario likimas – neaišku. Zoologijos sodas buvo įkurtas tik 1938 m. liepos 1 d. Girstupio upelio slėnyje. Sodo atidarymo dieną ekspoziciją sudarė 40 gyvūnų: penkios lapės, vienas taurusis elnias, trys briedžiai, šernas, baltasis gandraus pilkasis garnys, ereliai, pelėdos, danieliai, du iš Latvijos atgabenti vilkai, meškėnai, baltieji šeškai, grifai, asilas ir dar vienas, tiksliau neįvardintas anglų parko galvijus. Vėliau prie jų prisijungė ir kupranugaris (bet neatrodo, kad tai būtų buvęs tas pats), zebrai ir asilai. Netrukus zoologijos sodas išaugo iki 150 gyvūnų, kuriuos jam dovanojo profesorius T. Ivanauskas, Rygos ir Varšuvos zoologijos sodai.

VALSTYBINĖS DARBO INSPEKCIJOS PRANEŠIMAS

Ką svarbu žinoti pensinio amžiaus darbuotojui?

tyto senatvės pensijos amžiaus likę mažiau kaip penkeri metai, ir trigubinami darbuotojams, kuriems iki įstatymų nustatyto senatvės pensijos amžiaus likę mažiau kaip dveji metai. Taigi, vietoje įprastų mėnesio arba dviejų savaitų (kai darbo santykiai tęsiasi trumpiau negu vienerius metus) terminų šie darbuotojai turi būti išspėjami apie sutarties nutraukimą anksčiau ir jiems turi būti užtikrinta galimybė pasiruošti pasikeitimams.

Tais atvejais, kai darbo funkcija darbdaviui tampa perteklinė, dėl to atleidžiama dalis darbuotojų, darbuotojai, kuriems iki senatvės pensijos amžiaus liko ne daugiau kaip treji metai, patenka tarp darbuotojų grupių, kuriems užtikrinama pirmenybės teisė būti paliktiems dirbti.

Darbo sutarties nutraukimas dėl darbuotojo amžiaus

Darbuotojo amžius (taip pat ir senatvės pensijos amžius) negali būti teisėta priežastis nutraukti darbo sutartį darbdavio iniciatyva ar sprendimu, išskyrus įstatymų nustatytas išimtis. Darbo santykiai tęsiasi ir darbuotojui sulaukus senatvės pensijos amžiaus. Prie pensinio amžiaus artėjantis darbuotojas,

pageidaujantis dirbti ir sulaukęs senatvės pensijos amžiaus, nieko specialiai daryti neturi, t. y. neturi darbdaviui teikti prašymo dėl tolesnio jo darbo ar pan.

Specialūs įstatymai gali nustatyti tam tikrų išimčių, kai tam tikras pareigas gali eiti tik tam tikro amžiaus darbuotojai. Pavyzdžiui, Lietuvos Respublikos priešgaisrinės saugos įstatymas nustato, kad savivaldybės priešgaisrinės tarnybos ir Valstybinės priešgaisrinės gelbėjimo tarnybos darbuotojas negali būti jaunesnis negu 18 metų ir vyresnis negu 65 metų. Arba, pavyzdžiui, Lietuvos Respublikos mokslo ir studijų įstatymas nustato galimybę nutraukti darbo sutartį su mokslo darbuotojais ar dėstytojais, sulaukusiais pensinio amžiaus. Pažymėtina, kad tokios išimties gali būti nustatytos tik įstatymu, t. y. tokių išimčių, nenumatytų specialiajame įstatyme, darbdavys vietiniuose norminiuose teisės aktuose nustatyti negali. Darbuotojo, sulaukusio senatvės pensijos amžiaus, darbo sutartis nėra keičiama, ji nenutrūksta ir nauja sutartis nėra sudaroma (išskyrus anksčiau minėtas įstatymų išimtis).

Sutarties nutraukimas darbuotojo iniciatyva

Tuo atveju, kai pagal neterminuotą darbo sutartį dirbantis darbuotojas, sulaukęs senatvės pensijos amžiaus ir įgijęs teisę į visą senatvės pensiją dirbdamas pas tą darbdavį, pageidauja nutraukti darbo sutartį savo iniciatyva, jis turi raštu išpėti darbdavį prieš 5 darbo dienas, t. y. taikomas trumpesnis išpėjimo terminas (kitais atvejais jis būtų 20 kalendorinių dienų).

Pagal neterminuotą darbo sutartį dirbančiam darbuotojui, sukakusiam senatvės pensijos amžiaus, įgijusiam teisę į visą senatvės pensiją dirbant pas tą darbdavį ir dėl šios priežasties nutraukiančiam darbo sutartį, išmokama dviejų jo vidutinių darbo užmokesčių dydžio iškeitinė išmoka, o jeigu darbo santykiai tęsiasi trumpiau negu vienerius metus, – vieno jo vidutinio darbo užmokesčio dydžio iškeitinė išmoka.

Trumpesnis – 5 darbo dienų – išpėjimo terminas taikomas ir iškeitinė išmoka yra mokama ne bet kuriam senatvės pensijos amžių sulaukusiam darbuotojui, o tik atitinkančiam visas tolesnes sąlygas:

- senatvės pensijos amžių sukakęs darbuotojas dirba pagal neterminuotą sutartį. Jeigu su darbuotoju buvo sudaryta terminuota darbo sutartis, ši garantija netaikoma;
- darbuotojas įgijo teisę į visą senatvės pensijos amžių. Jeigu darbuotojas išėina į „išankstinę pensiją“, ši garantija netaikoma;
- darbuotojas teisę į visą senatvės pensiją įgijo dirbdamas būtent pas tą darbdavį. Jeigu darbuotojas pas tą darbdavį įsidarbino jau būdamas senatvės pensijos amžiaus ir įgijęs teisę į visą senatvės pensiją, minėta garantija netaikoma.

Siekiant apsaugoti nuo darbo ginčų dėl atleidimo pagrindo, darbuotojui patartina darbdaviui teikiamame atleidimo prašyme aiškiai nurodyti priežastį, dėl kurios nutraukiama darbo sutartis (t. y. kad darbuotojui sukako senatvės pensijos amžius, jis įgijo teisę į visą senatvės pensiją, dirbdamas pas tą darbdavį, ir dėl to pageidauja nutraukti darbo santykius). Šio atleidimo teisinis pagrindas – DK 56 straipsnio 1 dalies 4 punktas. Autorė yra VDI Darbo teisės skyriaus vedėja. Kontaktams: komunikacija@vdi.lt

Ieva Piličiauskaitė

Dalis pensinio amžiaus sulaukusių darbuotojų svarsto apie galimybes ir toliau likti darbovietėje. Tačiau neretai kyla klausimų, ar ir toliau bus taikomos tokios pat garantijos ir ar likusieji dirbti pensinio amžiaus darbuotojai vėliau nepraras galimybės nutraukti darbo sutartį ir gauti iškeitinę išmoką.

Garantijos priešpensinio amžiaus darbuotojams

Darbo kodekse yra numatytos garantijos darbuotojams, kuriems iki pensinio amžiaus liko vos keleri metai. Darbdavys, norėdamas šiuos darbuotojus atleisti iš darbo darbdavio iniciatyva be darbuotojo kaltės, išpėjimą apie sutarties nutraukimą turi pateikti gerokai anksčiau. Išpėjimo terminai dvigubinami darbuotojams, kuriems iki įstatymų nusta-

Trečiojo amžiaus universitetas. N. Akmenė. J. Jasaičio nuotr.

MOKSLO RENGINIAI

Šiaulių akademija

Regionų plėtros institutas,
Tyrėjų kompetencijų tinklas (RENET)

Nuoširdžiai kviečiame Jus dalyvauti 16-ojoje Jono Prano Aleksos tarptautinėje tarpdisciplininėje mokslinėje konferencijoje „VALSTYBĖS VAIDMENS RAIDA XXI AMŽIUIJE: TAUTINIS IR TARPTAUTINIS KONTEKSTAS“, kuri vyks 2023 m. rugsėjo 29 d.

Konferencija skirta mokslininkams, tyrėjams ir praktikams, besidomintiems valstybės valdymo ir vietos savivaldos, regioninės politikos ir regionų socioekonominės plėtros, viešojo sektoriaus modernizavimo temomis, diskusijoms ir dalinimuisi naujomis įžvalgomis.

Konferencijos tematikos kryptys:

- Regionų socioekonominės ir kultūrinės raidos perspektyvos;
- Regionų atsparumo krizėms didinimas, vietos savivaldos ir institucinio potencialo stiprinimas;

- Skaidrumo vizija viešajame sektoriuje: teorinės ir praktinės perspektyvos;
- Jaunųjų tyrėjų darbai: tvirtos regionų raidos patirties apibendrinimas ir naujų perspektyvų paieška.

Konferenciją organizuoja Vilniaus universiteto Šiaulių akademijos Regionų plėtros institutas, Lietuvos mokslininkų sąjungos institutas, Tyrėjų kompetencijų tinklas, koordinuojamas Vilniaus universiteto Šiaulių akademijos, Lietuvos Respublikos vidaus reikalų ministerija, Lietuvos mokslo taryba.

Prof. Pranui Mažyliui skirta paroda universitete

Dr. Raimundas Kaminskas

Lietuvos sveikatos mokslų universiteto (LSMU) E. Levino centre atidaryta nuotraukų ir dokumentų paroda „Pranas Mažylis 1885–1966“. Renginio dalyviams parodą pristatė LSMU rektorius prof. dr. Rimantas Benetis, prof. Vida Marija Čigriejienė ir Europos Parlamento narys prof. Liudas Mažylis. Renginyje dalyvavo Lietuvos Respublikos Seimo narys Andrius Kupčinskas, Lietuvos Prezidento Antano Smetonos brolio Motiejaus vaikaitė Sigutė Smetonaitė-Petrauskienė, LSMU akademinės bendruomenės atstovai, XXVII knygos mėgėjų draugijos nariai, muziejaininkai ir kiti svečiai.

Šios parodos lankytojai turi galimybę susipažinti su dokumentais, liudijančiais apie garbingą Prano Mažylio veiklą okupacijų metais. Už Lietuvos žydų gelbėjimą Antrojo pasaulinio karo metais P. Mažyliui ir jo žmonai Antaninai Bliūdžiūtei-Mažylienei 2006 m. (po mirties) buvo suteikti Pasaulio tautų teisuolių garbės vardai.

P. Mažylis gimė 1885 m. sausio 24 d. tuometinėje Kupiškio apskrityje, Šilaikiškio kaime ūkininkų šeimoje. Rašyti išmoko pas kaimo daraktorių (Rusijos valdomoje tuometinėje Lietuvoje lietuviškos mokyklos buvo uždraustos). Vėliau mokėsi Šiauliuose, o 1896–1904 m. – Liepojos gimnazijoje. 1904 m. įstojo į Maskvos universiteto Istorijos-filologijos fakultetą, tačiau ten mokėsi trumpai. Grįžęs į Lietuvą, apsigyveno Panevėžyje.

1905 m. gruodžio 15 d. P. Mažylis buvo apkaltintas siekimu nuversti caro valdžią ir kuriam laikui suimtas. Dėl nuolatinio per-

Prof. Pranui Mažyliui skirtos parodos atidarymas. Iš kairės: prof. Vida Marija Čigriejienė, LSMU rektorius prof. dr. Rimantas Benetis, Europos Parlamento narys prof. Liudas Mažylis

sekiojimo 1908 m. jis pasitraukė į Lenkiją. 1908–1913 m. studijavo Krokuvos Jogailos universiteto Medicinos fakultete, 1914 m. įgijo medicinos daktaro laipsnį. Po studijų dirbo Krokuvos ligoninėje.

Į Lietuvą sugrįžęs 1918 m. pavasarį, P. Mažylis vertėsi privačia gydytojo praktika, Panevėžyje įsteigė Raudonojo Kryžiaus ligoninę. 1920–1921 m. Kaune buvo Aukštųjų kursų lektorius. 1920 m., kai prie Kauno miesto ligoninės buvo organizuoti medicinos seserų ir akušerių kursai, P. Mažylis tapo Akušerių kursų vadovu. Vėliau

buvo paskirtas vadovauti Kauno Raudonojo Kryžiaus ligoninei, pakviestas dėstyti akušeriją ir ginekologiją Aukštuosiuose kursuose. 1922 m. įkūrus Lietuvos universitetą Kaune,

P. Mažylis tapo Akušerijos ir ginekologijos katedros vedėju ir vadovavo jai iki 1941 m. Įkūrus Kauno medicinos institutą, 1944–1966 m. vadovavo Akušerijos ir ginekologijos katedrai.

Įvertinus P. Mažylio pedagoginį ir mokslinį darbą, Krokuvos universitete įgytą medicinos daktaro laipsnį, mokslo darbus Lietuvos universiteto Medicinos fakultete, 1930 m. rugpjūčio 22 d. P. Mažyliui suteiktas ekstrordinarinio profesoriaus vardas. Kaune, V. Putvinskio gatvėje, 1936 m. jis įkūrė privačią ligoninę, kuri 1940 m. sovietų valdžios buvo nacionalizuota ir pavadinta Kauno m. 2-ąja moterų ligonine.

Nuo 1918 m. spalio 4 d. P. Mažylis buvo Lietuvių mokslo draugijos (Lietuvos mokslų akademijos pirmtakės) narys. Nuo 1946 m. – Lietuvos mokslų akademijos tikrasis narys. 1945–1947 m. – Lietuvos sveikatos apsaugos ministerijos mokslinės tarybos pirmininkas. 1947 m. P. Mažyliui suteiktas nusipelnusio mokslo veikėjo vardas.

P. Mažylis mirė 1966 m. vasario 28 d. Palaidotas Kaune, Petrašiūnų kapinėse. Po mirties, 1993 m., minint žydų genocido Lietuvoje 50-metį, apdovanotas Žūvančiųjų gelbėjimo kryžiumi.

Pirmieji lankytojai susipažįsta su parodos eksponatais

1933 metų valstybinių akušerijos kursų vinjetė

Patikslinta Augustino Povilaičio gimimo vieta

Algirdas Mikas Žemaitaitis

Džiugu, kad prisimenami tarpukario Lietuvos politikos, kultūros ir kiti veikėjai. Šių metų rugsėjo 6 d. „Mokslo Lietuvos“ laikraštyje (Nr. 15 (724), p. 10–11) išspausdintas dr. Raimondo Kaminsko straipsnis apie Lietuvos saugumo departamento direktorių Augustiną Povilaitį „Augustino Povilaičio gyvenimo takais“. Ta-

čiau jame, kaip ir enciklopedijose ar periodikoje, nurodoma klaidinga A. Povilaičio gimimo vieta – Pašventys. Įrašyta ir netiksliai gimimo data – 1900 m. vasario 24 d.

Jurbarko evangelikų liuteronų parapijos 1900 m. krikšto metrikų knygoje įrašas Nr. 11 skelbia, kad Augustinas (krikšto vardas – Augustas) Povilaitis gimė **Palėkių kaime 1900 m. vasario 5 d.** (visos datos nurodytos pagal tuo metu Lietuvoje, tada priklausiusio-

je Rusijai, galiojusį Julijaus kalendorių (1800 01 01 – 1915 11 15 (28)), išskyrus Užnemunę ir Mažąją Lietuvą (priklausiusią Vokietijai), kur veikė dabartinis Grigaliaus kalendorius.

Įrašuose po nuotraukomis turi būti rašoma ne Pašvenčių, bet Pašvenčio kaime. Augustinas Povilaitis gimė ne Pašventyje (ten tik užaugo), o Palėkiuose. *Autorius yra „Mokslo Lietuvos“ redakcinės kolegijos narys*

GIMTOSIOS KALBOS SVETAINĖ

Dėl žodžių su dėmenimis „soviet-“ ir „taryb-“

Prof. Kazimieras Župerka

Spaudoje neseniai pasirodė pora neįprastų būdvardžių *sovietinis* ir kitų žodžių su dėmeniu *soviet-*, taip pat žodžių su dėmeniu *taryb-* vertinimų. Generolas Valdas Tutkus būdvardį *sovietinis* vadina iškreiptu ir teigia, kad „nėra mūsų kalboje tokio žodžio“ („Vakaro žinios“, 2023 08 05).

Tai – netiesa. Būdvardis *sovietinis* ir tos pačios šaknies žodžiai *sovietai*, *sovietybė*, *sovietizmas* yra pateikti „Dabartinės lietuvių kalbos žodyne“ (2012) ir „Tarptautinių žodžių žodyne“ (2013). Šis būdvardis įtrauktas ir į dabar rašomo „Bendrinės lietuvių kalbos žodyno“ antraštiną (kol kas dar renkama medžiaga). Žodžiai *sovietas*, *sovietinis* kalbos normos atžvilgiu neigiamai, kaip neteiktini, buvo vertinami sovietmečiu (žr. 1984 m. išleistą „Lietuvių kalbos žodyno“ XIII tomą). Dabartinės lietuvių kalbos tekstyno pateiktų pavyzdžių skaičius rodytų, kad konkuruojantys būdvardžiai *sovietinis* (vienaskaitos vardininko 188 pavyzdžiai) ir *tarybinis* (198

pavyzdžiai), atkūrus nepriklausomybę, vartoti panašiu dažnumu. Naujausi tekstyno versijos, kuria čia remiuosi, pavyzdžiai yra 2008 metų.

Savitą požiūrį į žodžius su dėmenimis *soviet-* ir *taryb-*, jų prasmę bei vartoseną paskelbė Kovo 11-osios Nepriklausomybės Akto signataras Vytenis Andriukaitis (žr. delfi.lt, 2023 07 25; 2023 08 22). Jo nuomone, žodžiai *sovietinis* ir *tarybinis* reiškia netapačias sąvokas, *tarybmetį* reikia skirti nuo *sovietmečio*: „Jaunesnė karta, panašiai kaip ir dalis tendencingai nusiteikusių vyresniosios kartos atstovų, nebemato skirtumo tarp *tarybmečio* ir *sovietmečio*.“ Autorius skiria stalininį bei brežnevinį sovietizacijos laikotarpį ir konstatuoja vėliau atsiradus *tarybmetį*, iškilus daugeliui įžymių meno, mokslo, kultūros, sporto ir kitų sričių *tarybmečio* žmonių. Vardijami: Justinas Marcinkevičius, Vytautas Landsbergis, Julius Juzeliūnas, Eduardas Vilkas, Algirdas Šocikas, Arvydas Sabonis, Virgilijus Noreika, Saulius Sondeckis, Jurgis Brėdikis, Gediminas Jokūbonis ir kiti. Autorius sako: „Man jie – ne *sovietmečio* žmonės. *Sovietmečiui* atstovavo Antanas Sniečkus, Kazys Preikšas, Alpas Liepsnonis, Henrikas Žimanas, Mykolas Burokevičius, Juozas Kuolelis...“

Žinoma, kiekvieno lietuvių kalbos vartotojo valia teikti žodžiui tokį atspalvį, kokį jis įžiūri, jaučia, bet tai yra individuali žodžio vartoseną. Bendrinėje kalboje pripažįstamos tos reikšmės ir konotacijos, kurias įtvirtina di-

džiosios gimtakalbių dalies vartoseną. O šioji rodo, kad žodžiai su dėmenimis *soviet-* ir *taryb-* reikšme tarpusavyje nesiskiria. Vertinamieji atitinkamas sąvokas reiškiančių žodžių atspalviai gali būti tiek teigiami, tiek neigiami, nelygu kalbėtojo ar raštininko nuostatoms.

Beje, lietuvių kalbos žodynuose nėra nei *sovietmečio*, nei *tarybmečio*. Dėl šių žodžių diskutuodami su gerbiamu signataru, negalime pasiremti leksikografo darbais, tačiau šiuo atveju svarbu yra ne atskirti žodžiai, o visas giminiškų, tą patį dėmenį turinčių žodžių būrys. Tekstynė sudurtinio žodžio *sovietmetis* (vardininko) pateikti 74 pavyzdžiai, daugiausia iš publicistikos, o *tarybmečio* vardininko tėra du kontekstai:

„Buvo gūdus *tarybmetis*, uniformuotų žmonių sagose švietė pjautuvas su kūju“ (iš Jurgio Kunčino 2004 m. romano „Pjūti fjūūt!, arba Netiesų dvaras“);

„*Tarybmetis* vis dėlto paliko gilius pėdsakus“ (iš Romualdo Ozolo 2003 m. publi-

cistikos. Tame pačiame tekste visai ta pačia reikšme pavartotas ir *sovietmetis*).

Tekstynė pateikti net 595 žodžio *sovietai* kontekstai. Šis daiktavardis vartojamas reikšmėmis „sovietų valdžia“, „sovietų valdžios atstovai“, „Sovietų Sąjunga“, „sovietinė armija“.

Prisimenu 1990-uosius, Valstybinės lietuvių kalbos komisijos darbo pradžią. Viename iš pirmųjų posėdžių kaip tik ir svarstėme klausimą dėl šių žodžių vartojimo. Pavyzdžiui, kaip sakysime – *Tarybų Sąjunga* ar *Sovietų Sąjunga*? Antrasis pasakymas buvo remiamas tarpukario Lietuvos ir lietuvių išsivijos kalbos praktika. Komisijos narių balsai pasiskirstė maždaug per pusę, sutarta pripažinti galimą abejopą vartoseną. Kaip matome, prabėgę atkurtosios nepriklausomybės dešimtmečiai neatmetė nė vieno varianto, bet tekstyno duomenys rodo, kad dažniau vartojami žodžiai su dėmeniu *soviet-*.

Kas bando sužlugdyti lietuvių kalbos plėtros informacinėse technologijose projektus?

Ekonomikos ir inovacijų ministerija jau 20 mėnesių vilkina 35 mln. eurų, skirtų 23 parengtiems lietuvių kalbos plėtros informacinėse technologijose projektams, panaudojimą. Šias lėšas Europos Komisija paskyrė Lietuvai kurti lietuvių

kalbos išteklius elektroninėje erdvėje, tarp jų ir dirbtinio intelekto sprendimams pagal dar 2021 m. patvirtintą „Naujos kartos Lietuva“ planą. *Šaltinis: Pozicija.org*

Kas rengia pranešimus apie orų permainas?

Įsijungę savo išmanųjį telefoną, pirmiausia pamatote pranešimą apie orus: dabartinę artimiausios aplinkos temperatūrą, drėgnumą, lietaus tikimybę, debesuotumą. Bet štai jau kuris laikas matote ir tokius įrašus:

„debesuoti debesys“, „sulaužyti debesys“, „švarus dangus“ ir pan.

Kas rengia tokius pranešimus? Puikiai žinome, kad dangus būna giedras, bet ne švarus (juk niekas dangaus neplauna ir nevalo), o debesys

būna kamuoliniai, plunksniniai, sluoksniniai, žemi lietaus debesys ir t. t. Kaip galima debesį pavadinti „debesuotais“ arba „sulaužytais“?

Ar telefonų kompanijos turi laikytis Valskybinės kalbos įstatymo? Ar asmenys, ren-

giantys šiuos pranešimus, nemoka lietuvių kalbos ir naudojami primityvaus „GOOGLE vertėjo“ paslaugomis? Ar jos specialiai praitina klientus nesilaikyti šio įstatymo? *J. J. „Mokslo Lietuvos“ informacija*

KULTŪROS RENGINIAI. PARODOS

Susitikimas kardinolo Vincento Sladkevičiaus memorialiniame muziejuje

Dr. Raimundas Kaminskas

Rugsėjo 14 d. Kaune, Kardinolo Vincento Sladkevičiaus memorialiniame muziejuje įvyko susitikimas su šio

muziejaus vedėja Irena Petraitienė. Buvo aptartos galimybės organizuoti bendrus viešus renginius, skirtus paminėti iškilus Lietuvos dvasininkus, dalyvavusius antisovietiniame pasipriešinime, pristatyti lankytojams jų

asmeninį gyvenimą ir visuomeninę veiklą. Kardinolo V. Sladkevičiaus memorialinis muziejus įkurtas Kaune, M. Valančiaus g. 6, klasicistinio stiliaus pastate (XVIII a.), kuriame buvo įsikūręs Augustijonų vienuolynas.

1864 m. buvo atkelta Žemaičių vyskupijos kurija. Čia gyveno vyskupai M. Valančius, M. Paliulionis, G. Cirtautas, P. Karevičius. Nuo 1926 m., įkūrus Lietuvos Bažnyčios ■ Nukelta į 10 p.

KULTŪROS RENGINIAI. PARODOS

Susitikimas kardinolo Vincento Sladkevičiaus memorialiniame muziejuje

■ Atkelta iš 9 p.

provinciją, pastatas buvo naudojamas Kauno metropolijos reikmėms. Čia keliskart lankėsi ir arkivyskupas Ambrogio Damiano Achille Ratti – būsimasis popiežius Pijus XI.

Antrojo pasaulinio karo metais į šį pastatą buvo atkeltas Bažnytinio meno muziejus. Sovietinės okupacijos metais pastatas nacionalizuotas, bet 1990 m. grąžintas Katalikų bažnyčiai. Pirmajame aukšte įsikūrė Kauno arkivyskupijos kurija, antrajame apsigyveno Kauno arkivyskupas kardinolas Vincentas Sladkevičius. Šiame jo bute dvejus metus buvo saugomas 1990 m. Kovo 11-osios Aktas. 1993 m. iš Lietuvos išvedus

Kardinolo Vincento Sladkevičiaus memorialiniame muziejuje. Dr. Raimundas Kaminskas ir muziejaus vedėja Irena Petraitienė.

paskutinius sovietų (vėliau – Rusijos) karius, kardinolas V. Sladkevičius Aktą perdavė Lietuvos archyvų generalinei direkcijai, o ši – Lietuvos valstybiniam archyvui.

1993 m., perkėlus Kauno arkivyskupijos kuriją į 1935 m. pastatytus metropolijos rūmus (Rotušės a. 14a), pirmajame aukšte įsikūrė Katalikų televizijos studija. 2000 m. mirus kardinolui V. Sladkevičiui, 2001 m. Kauno arkivyskupo (vėliau tapusio kardinolu) Sigito Tamkevičiaus dekretu buvo įkurtas Kardinolo V. Sladkevičiaus memorialinis muziejus. *Autorius yra Lietuvos gyventojų genocido ir rezistencijos centro sekretoriato vyresnysis patarėjas* ■

LIETUVA – LATVIJA

Prof. Kristapas Juris Keggi

1934 08 09 – 2023 07 04

Edvinas Gedrimas

Prisiminkime Lietuvos ortopedų ugdytoją, kuris jų kvalifikacijos tobulinimu rūpinosi kelis dešimtmečius. Deja, šią vasarą jo netekome.

Kristapas Juris Keggi gimė Rygoje chirurgo Jānio Keggio šeimoje. Jo senelis buvo folkloristas, mokytojas ir pastorius Ludis Bērziņš (1870–1965). 1944 m., baigiantis Antrajam pasauliniam karui, Keggi šeima kartu su būriu Latvijos inteligentų pasitraukė į Vokietiją ir ten kurį laiką gyveno karo pabėgėlių stovyklose. 1949 m., gavę iškvietimą, Keggi šeima išvyko į JAV. 1951 m. Kristapas buvo priimtas studijuoti mediciną Jeilio (angl. *Yale, Connecticut*) universitete ir 1959 m. jį baigė. 1959–1965 m. atliko chirurginę internatūrą Niujorke, Ruzvelto ligoninėje (angl. *Roosevelt Hospital*) ir ortopedinės chirurgijos rezidentūrą Jeilio (angl. *Yale, New Haven, CT*) ligoninėje.

1965 m. Kristapas pašauktas į karinę tarnybą. Metus laiko praleido Vietname, dirbdamas 173-iosios oro desantininkų divizijos 3-iosios mobilios chirurginės ligoninės *Biên Hòa* Chirurgijos skyriaus viršininku. 1966 m., grįžęs į civilinį gyvenimą, pradėjo dirbti Jeilio universitete docentu (angl. *assistant professor*). Nuo tada K. J. Keggi užsiėmė aktyvia ortopedinės chirurgijos praktika Voterburi (angl. *Waterbury*) ir Konektikuto (angl. *Connecticut*) ligoninėse: 1969–1989 m. Šventosios Marijos ligoninėje (angl. *St. Mary's Hospital*), 1969–2018 m. Voterburi ligoninėje. Pastarojoje buvo Ortopedijos centro sąnarių rekonstrukcijos skyriaus direktoriumi.

Dr. K. J. Keggi kurį laiką buvo Jeilio universiteto Medicinos mokyklos vyresniuoju moksliniu bendradarbiu, o 1989 m. išrinktas ortopedijos ir rehabilitacijos klinikinio profesoriumi. 2008 m. K. J. Keggi suteiktas profesorius (angl. *full professor*) vardas,

2010 m. – garbingas *Elihu Professor of Orthopaedics & Rehabilitation* vardas. 2016 m. gruodžio 31 d. jis baigė savo klinikinę praktiką Jeilio universitete, kuris jam suteikė profesorius emerito vardą.

Ištikimas latvių tautos sūnus

Nuo 1987 m. K. J. Keggi pradėjo lankytis Latvijoje ir kitose Baltijos šalyse. Jis vykdė parodomąsias operacijas, vedė seminarus, perskaitė daugybę paskaitų. 1988 m. įkūrė pelno nesiekiantį Keggi ortopedijos fondą, siekdamas sudaryti sąlygas oficialiems akademiniams mainams tarp JAV ir tuometinės SSRS. Ši organizacija sudarė galimybę Baltijos šalių ortopedams atvykti stažuotis į JAV. Fondo programos pradžioje buvo rengiamos net penkių mėnesių trukmės stažuotės, tačiau vėliau, siekiant suteikti tokią galimybę didesniai gydytojų skaičiui, buvo pereita prie trumpesnių – trijų mėnesių trukmės stažuotė. Jų metu stažuotojai dalyvavo ortopedinėse operacijose Voterburi ir Konektikuto ligoninėse, lankėsi Jeilio medicinos universitete. Šia programa pasinaudojo

per 300 chirurgų iš Baltijos šalių, Rusijos ir Vietnamo. Tarp jų buvo ir vėliau Latvijos prezidentu tapęs dr. Valdis Zatlers. Be to, į stažuotes Jungtinėse Amerikos Valstijose buvo kviečiamos ir medicinos seserys.

Lietuvos ortopedų ugdytojas

1990 m., būdamas stažuotėje Rygoje, gydytojas ortopedas Narūnas Porvaneckas susipažino su dr. K. J. Keggi ir 1991 m. pirmasis pradėjo lietuvių ortopedų stažuotes jo įkurtoje ortopedų mokykloje. Štai sąrašas Lietuvos ortopedų, pasinaudojusių profesoriaus K. J. Keggi suteikta stažuotė galimybe: penkių mėnesių (1991 m. sausio–birželio mėn.) – Narūnas Porvaneckas, Liudas Bazaras, Algimantas Čebatorius, Jurgis Gavelis, Kastytis Grigonis, Mindaugas Griškas, Aivaras Gudavičius, Vaidas Jankus, Viktoras Jarmolajevs, Robertinas Juosponis; trijų mėnesių (2008 m. sausio 8 d. – balandžio 4 d.) – Gintaras Kušleika, Laurynas Meška, Gintautas Pocius, Vaidas Prišmantas, Simonas Sireika, Justinas Stučinskas, Tomas Sveikata, Šarūnas Tarasevičius, Viktoras Vitkevičius.

Pasiiekimai ir įvertinimai

Dr. K. J. Keggi laikomas novatoriško požiūrio į visišką klubo sąnario pakeitimą pradininku. Jis gavo daugybę nacionalinių ir tarptautinių apdovanojimų, tarp jų ir keturis garbės daktaro vardus: 1990 m. – Latvijos mokslų akademijos; 1993 m. – Rusijos mokslų akademijos; 1997 m. – Rygos Stradiņšo universiteto; 2009 m. – Latvijos universiteto.

1993 m. K. J. Keggi apdovanotas Latvijos Trijų žvaigždžių ordinu. 1994 m. Paulso Stradiņšo medicinos istorijos muziejus ir Latvijos mokslų akademija jam skyrė Paulo Stradiņšo premiją. 1999 m. apdovanotas Estijos Raudonojo Kryžiaus V laipsnio ordinu. 2005 m. Jeilio universitetas jam skyrė Georgo H. W. Busho gyvenimo lyderystės apdovanojimą. Kiek vėliau K. J. Keggi gavo

Konektikuto ortopedų draugijos apdovanojimą už viso gyvenimo nuopelnus. 2009 m. apdovanotas Latvijos gydytojų asociacijos garbės medaliu. 2012 m. jam skirtas sidabrinis medalis „Už medicinos orumą ir nuopelnus Rusijos medicinai“. Pasaulio medikų bendruomenėje gerai žinoma K. J. Keggi su bendraautoriais (B. Sonny Bal, MD, JD, Lee E Rubin, MD, Kristaps Keggi, MD) parengta ir 2016 m. išleista monografija „The Direct Anterior Approach to Hip Reconstruction“ ir „My Century: A Memoir of War, Peace, and Pioneering in the Operating Room“, išleista 2022 m.

Dr. K. J. Keggi aktyviai dalyvavo ir Latvijos visuomeninėje veikloje. 1990 m. įkūrė savo senelio Ludžio Bērziņšo memorialinį muziejų ir jo vardo prizą, inicijavo „Keggi Velo“ – dviračių lenktynes savo tėvo atminimui. *Autorius yra internetinės enciklopedijos ELIP (Enciklopedija Lietuvai ir pasauliui) vienas iš pagrindinių kūrėjų ir redaktorių.* ■

Paroda Lietuvos medicinos bibliotekoje

Lietuvos medicinos bibliotekoje (Kaštonų g. 7, Vilnius) veikia Vilijos Kneižytės ir Rimos Gaižauskaitės kūrybos paroda „Reminiscencijos. Pri(si)minimai“. Paroda skirta Vilniaus 700 metų gimtadieniui. V. Kneižytė eksponuoja tapybos darbus, R. Gaižauskaitė – piešinius. Abi autorės yra Lietuvos dailininkų sąjungos narės, rengia personalines parodas, dalyvauja grupinėse parodose Lietuvoje ir užsienyje. Parodos kuratorė – Janina Valančiūtė, dizainerė – Rima Gaižauskaitė. Paroda veiks iki spalio 3 d. *Pranešimą pateikė Janina Valančiūtė.* ■

Atsiliepimas apie prof. K. J. Keggi

Prof. habil. dr. Narūnas Porvaneckas, pirmasis išvykęs į stažuotę JAV ir vėliau padėjęs rengti Lietuvos medikų stažuotes K. J. Keggi programoje

Kalbant apie a. a. Kristapą Keggi, reikia patvirtinti, ką sako ir kiti kolegos, kad tai – neeilinė asmenybė su neeiliniais gebėjimais. Plačių pažiūrų, kosmopolitiškas ir pripažinęs tik profesionalų požiūrį į chirurgiją. Periodiškai atvykdamas į Latviją, Lietuvą ar bet kurią kitą šalį, jis propagavo savo dar mažai kam suvokiamą minimaliai invazinę klubo sąnario endoprotezavimo metodiką. Jis operavo bet kurio socialinio sluoksnio pacientus ir mokė kitus kolegas.

Vilniuje prof. K. Keggi apsilankė dar 1993 m. Po metų, t. y. 1994-aisiais, Vilniuje kartu su latvių ir estų kolegomis surengėme tarptautinę mokslinę konferenciją „K. Keggi dienos“ (angl. K. Keggi Days). Joje

kiekvienas pristatėme tai, ko išmokome iš K. Keggi, diskutavome ir tris dienas maloniai bendravome.

Mano koordinavimu iš Lietuvos į stažuotes JAV išvyko Jurgis Gavelis, Laurynas Meška ir Šarūnas Tarasevičius. Kitų kolegų išvykimą koordinavo Iveta Kelle iš Rygos, kuri sekretoriavo Kristapui Baltijos šalyse. Dėkojame visi už jų begalinį indėlį.

Ne paslaptis, kad kasdienėje chirurgijoje iškyla klausimų, į kuriuos reikia subtilaus profesionalaus atsakymo. K. Keggi, nepaisydamas laiko tarp Lietuvos ir JAV skirtumo, visada atsiliepdavo telefonu, išklaudydavo iškilusią problemą ir profesionaliai patarė, kaip ją išspręsti.

Teko dalyvauti jo šeimos jubiliejaus pokylyje, o ir vėliau bendravome. Man jis buvo tas dvasinis švyturys, iš kurio išmokau, kaip pažinti smulkiausių patologijų, kaip ruošti operacijai, ją planuoti ir apgalvoti visus įmanomus sprendimų kelius, kad, įvykus komplikacijai, po operacijos pacientas net neįtartų, kad ji įvyko.

Nė vienas nesame nemirtingi, tačiau šviesios atminties K. Keggi savo darbais nukalė sau galingą monumentą. Jis daugeliui pacientų ir kolegų ilgam liks sveikatos ir sėkmės vedliu. Tiek galiu pasakyti apie savo Mokytoją, fantastišką kolegą ir žmogų. ■

JAV lietuvių visuomenininkas Juozas Vytautas Gaila

1930 07 28 – 2023 09 12

Juozas Vytautas Gaila (Gailevičius) – chemikas, visuomenės veikėjas, lietuviško radijo valandėlių ir lietuviškos spaudos bendradarbis – gimė 1930 m. liepos 28 d. Virbalyje. 1945 m. su tėvais pasitraukė į Vokietiją. 1950 m. Dypholce, Vokietijoje, baigė lietuvių gimnaziją. Dar besimokydamas gimnazijoje, aktyviai įsitraukė į lietuvišką veiklą, vadovavo moksleivių ateitininkų kuopai, sporto būreliui. Apsigyvenęs JAV, vadovavo Rytų Amerikos moksleivių ateitininkų apygardai, rengė jaunimo vasaros stovyklas, tobulinimosi kursus.

1951–1953 m. tarnavo JAV kariuomenėje, jūrų pėstininkų dalinyje. 1959 m. baigė

chemijos mokslus Lojolos (angl. *Loyola*) kolegėje Baltimorėje, įgydamas bakalauro laipsnį. 1959–1992 m. dirbo JAV ir Didžiosios Britanijos bendrovėse vyriausiuoju chemiku, technikos direktoriumi ir įmonių vadovu. Visą laisvalaikį skyrė lietuviškai veiklai: vedė lietuviškas radijo valandėles, organizavo stovyklas, lietuviškus renginius, rašė lietuvių spaudoje.

Nuo 1961-ųjų J. V. Gaila aktyviai dalyvavo JAV lietuvių bendruomenės veikloje, buvo JAV lietuvių bendruomenės valdybos vicepirmininku, Kultūros tarybos pirmininku, o 1973–1976 m. vadovavo JAV lietuvių bendruomenei. Lietuvai atkūrus nepriklausomybę, 1992 m. pabaigoje Pasaulio lietuvių bendruomenės (PLB) Valdybai įsteigus savo atstovybę Vilniuje, J. V. Gaila 1993 m. pradžioje tapo PLB atstovu Lietuvoje ir šias pareigas ėjo penkerius metus – iki 1997 m. pabaigos. Apdovanotas Didžiojo Lietuvos

Juozas Vytautas Gaila kalba Baltimorės lietuvių namų 100-mečio minėjime (2015 m.)

karaliaus (karaliaus – „ML“) Gedimino trečiojo laipsnio ordinu. PLB reiškia gilią užuojautą velionio šeimos nariams ir kitiems artimiesiems. Parengta pagal Pasaulio lietuvių bendruomenės pranešimą ■

karaliaus (karaliaus – „ML“) Gedimino trečiojo laipsnio ordinu.

PLB reiškia gilią užuojautą velionio šeimos nariams ir kitiems artimiesiems. Parengta pagal Pasaulio lietuvių bendruomenės pranešimą ■

Juozas Vytautas Gaila JAV kariuomenėje (1951–1953)

Sunkią netekties valandą reiškiamame nuoširdžią užuojautą žmonai Birutei, dukrai Nidai, kitiems artimiesiems ir bendražygiams. Tegul Juozo Vytauto pilietiškumo ir patriotiškumo, tautišku idėjų ir darbai visada išlieka mūsų atmintyje. *Lietuvos laisvės kovotojų sąjungos ir Kauno Sąjūdžio vardu – dr. Raimundas Kaminskas* ■

PRO MEMORIA

Liudvikas Narcizas Rasimas

1938 12 22 – 2023 09 13

Kovo 11-osios Akto signataras Liudvikas Narcizas Rasimavičius gimė Alytuje. Prienuose baigė vidurinę mokyklą, Vilniaus universitete studijavo teisę. 1962 m. po studijų pradėjo dirbti advokatu Klaipėdoje, 1969–1974 m. buvo Palangos miesto liaudies teismo pirmininku, po to penkerius metus dirbo darbininku, 1979-aisiais grįžo į advokatūrą. 1988–1989 m. jis buvo Lietuvos Persitvarkymo Sąjūdžio Palangos miesto tarybos, vėliau – Sąjūdžio Klaipėdos miesto tarybos pirmininkas. Lietuvos darbininkų sąjungos narys.

1990 m. kovo 4 d. L. N. Rasimavičius išrinktas į Lietuvos Respublikos Aukščiausiąją Tarybą Kuršių rinkiminėje apygardoje Nr. 39, Klaipėdoje. 1990–1992 m. – Lietuvos Respublikos Aukščiausiosios Tarybos deputatas. 1990 m. kovo 11 d. balsavo už Lietuvos Respublikos Aktą „Dėl Lietuvos nepriklausomos valstybės atstatymo“. Nuo 1990 m. kovo 20 d. – Teisinės sistemos komi-

sijos ir Rytų Lietuvos problemų laikinosios komisijos narys.

Nuo 1990 m. birželio 22 d. – Politinių partijų ir visuomeninių organizacijų nuosavybės klausimams spręsti komisijos na-

rys, nuo 1990 m. liepos 19 d. – Lietuvos Respublikos parlamentinės vyriausybės komisijos konsultacijoms su Rusijos TFSR narys. 1990 m. rugsėjo 4 d. paskirtas Aukščiausiosios Tarybos antrosios sesijos posėdžių balsų skaičiavimo komisijos nariu. Nuo 1990 m. gruodžio 28 d. – Tarpparlamentinės darbo komisijos Lietuvos, Estijos ir Latvijos Respublikų Aukščiausiųjų Tarybų bendradarbiavimo principams parengti narys. 1991 m. sausio 14 d. paskirtas į darbo grupę Aukščiausiosios Tarybos kreipimuisi į Lietuvos žmones dėl iš tarybinės armijos pasitraukusių kariškių projektui parengti. 1991 m. liepos 24 d. patvirtintas Lietuvos Respublikos oficialiosios delegacijos į Maskvą pasirašyti sutartį tarp Lietuvos Respublikos ir Rusijos TFSR dėl tarpvalstybinių santykių pagrindų. Nuo 1991 m. lapkričio 14 d. – Estijos Respublikos, Latvijos Respublikos ir Lietuvos Respublikos Tarpparlamentinės Asamblėjos narys.

1991 m. lapkričio 12 d. L. N. Rasimavičius paskirtas į Teisinės sistemos komisiją, 1991 m. lapkričio 27 d. – į darbo grupę Desovietizacijos įstatymo projektui rengti. Nuo 1991 m. gruodžio 10 d. dirbo Laikinojoje komisijoje Konstitucijos projektui rengti. 1992 m. kovo 24 d. paskirtas į komisiją Sovietų Sąjungos karinių dalinių neteisėtos prekybos ginklais faktams tirti. Priklausė Jungtinei Sąjūdžio frakcijai. 1992–2003 m. dirbo advokatu Klaipėdoje.

2000 m. liepos 1 d. L. N. Rasimavičius apdovanotas Lietuvos Nepriklausomybės medaliu. 2021 m. liepos 6 d. Lietuvos Prezidentas jam įteikė Vytauto Didžiojo ordino Komandoro didįjį kryžį. 2010 m. su dalimi šeimos narių signataras atkūrė originalią giminės pavardę ir iš Rasimavičiaus tapo Rasimu. Bendradarbiavo „Mokslo Lietuvoje“. 2023 m. rugsėjo 6 d. Lietuvos mokslininkų laikraštyje buvo paskelbtas jo straipsnis „Valstybinė ir kitos kalbos“. „Mokslo Lietuvos“ informacija

Dr. Eligijus Juvencijus Morkūnas

1945 09 07(27) – 2023 09 19

Rugsėjo 19 d., eidamas 78-uosius metus, mirė muziejininkas, etninės kultūros tyrinėtojas, humanitarinių mokslų daktaras Eligijus Juvencijus Morkūnas.

E. J. Morkūnas gimė 1945 m. rugsėjo 7 d. (dokumentuose – 27 d.) Kėdainiuose. Istorija ir etnografija domėjosi nuo jaunystės. Užsukdavo į Kėdainių muziejų, prenumeruodavo leidinį „Lietuvos TSR Mokslų Akademijos darbai“. Su broliu Remigijumi dviračiais apvažinėjo Kėdainių apylinkes, aplankė buvusių dvarų vietas.

1970 m. E. J. Morkūnas dalyvavo dr. Norberto Vėliaus surengtoje ekspedicijoje į Gervėčius ir rinko medžiagą apie įvairius etnografinius objektus. Po ekspedicijos buvo pakviestas dirbti į neseniai įsikūrusį Lietuvos liaudies buities muziejų moksliniu bendradarbiu, atsakingu už liaudies techniką. Šiam muziejui paskyrė daugiau kaip 50 savo gyvenimo metų. E. J. Morkūnas surinko didžiąją dalį liaudies technikos ir miestelių ekspozicijoms reikalingų eksterjero ir interjero eksponatų, įrengė per 40 ekspozicijų.

Jo rūpesčiu muziejuje atsirado Tremties ir rezistencijos sektorius su partizanų žemine vagonu, jurtos rekonstrukcija.

Dirbdamas muziejuje, E. J. Morkūnas 1979 m. baigė Vilniaus universiteto istorijos fakultetą. 1993 m. apgynė disertaciją „Lietuvos vėjo malūnai XIX–XX a. pirmoje pusėje“ ir tapo humanitarinių mokslų

daktaru, buvo atestuotas nekilnojamojo kultūros vertybių apsaugos specialistas, technikos vertybių ekspertas. Jis yra daugelio mokslinių ir plačiau visuomenei skirtų leidinių autorius, sudarytojas arba bendraautoris, mokslinių ir populiariųjų straipsnių Lietuvos ir užsienio spaudoje autorius. Tarp jo parašytų ir parengtų leidinių yra: „Lietuvos technikos paminklai.

Vėjo malūnai“, „Senieji amatai“, „Įdomiausi Lietuvos technikos paminklai“, „Vandens malūnai Rytų Lietuvoje“, „Lietuvos miestelių atspindys: muziejaus miestelis“. E. J. Morkūnas taip pat yra Lietuvos liaudies buities muziejaus vadovų „Žemaitija“, „Suvalkija“, „Dzūkija“, „Aukštaitija“ autorius, sudarytojas ar bendraautoris.

2021 m. dr. J. E. Morkūnui įteikta Nacionalinė Jono Basanavičiaus premija, 2023 m. jis apdovanotas Lietuvos didžiojo kunigaikščio Gedimino ordino Riterio kryžiumi.

Užuojautą dėl E. J. Morkūno mirties pareiškęs Prezidentas dr. Gitanas Nausėda sakė, kad Lietuva neteko iškilios asmenybės, visą gyvenimą pašventusios gimtojo krašto istorijos, etninės kultūros tyrimams ir jų sklaidai, kultūros paveldo išsaugojimui ir aktualinimui: „Neįkainojamas E. J. Morkūno profesinis indėlis į mūsų šalies muziejininkystės tradicijų kūrimą, puoselėjimą bei jų kūrybišką ir inovatyvią plėtrą. E. J. Morkūnas paliko nuostabų meilės Tėvynei ir kruopštaus atsivardymo savo darbui pavyzdį.“ Parengta pagal Lietuvos liaudies buities muziejaus, „Mokslo Lietuvos“ ir kitų šaltinių informaciją

Lietuvos mokslininkų sąjunga reiškia gilią užuojautą velionio žmonai Gražinai Teodorai, dukroms Aistei, Šarūnei ir Radvilei, kitiems artimiesiems ir bendradarbiams. Dr. E. J. Morkūno atsidavimas Lietuvai ilgam išliks mūsų atmintyje.

„MOKSLO
LIETUVOS“
PARTNERIAI:

alkas.lt

POZICIJA

ATEITIS KURIAMA ŠIANDIEN
ŠIANDIEN

Mokslo Lietuva

Vyriausiasis redaktorius Jonas Jasaitis
Stilistė-korektorė Gintė Niauraitė
Dizaineris Vilius Zaveckas

Redakcinės kolegijos pirmininkas – Dalius Serafinas, nariai: Alvydas Baležentis, Valentinas Baltrūnas, Valentas Daniūnas, Jonas Dautaras, Vygintas Gontis, Nelė Jurkėnaitė, Regina Kvašytė, Milena Seržantė, Eugenijus Stumbrys, Emilis Urba, Janina Valančiūtė, Raimundas Kaminskas, Algirdas Mikas Žemaitaitis
Redakcijos adresas: J. Basanavičiaus g. 6, LT-01118 Vilnius
El. paštas mokslolietuva@gmail.com
Laikraštis internete: www.mokslolietuva.lt
Redakcija gerbia savo autorių nuomonę ir mintis, net jei ne visada joms pritaria.
Perspausdinant ar naudojant laikraščio „Mokslo Lietuva“ ir jo internetinio puslapio <http://www.mokslolietuva.lt> paskelbtą medžiagą būtina nuoroda į „Mokslo Lietuvą“.

ISSN 1392-7191
Leidžia
UAB „Mokslininkų laikraštis“
SL Nr. 169